

Jonas Scheer

YHTEISKUNTARAKENNE SUBJEKTIN TOIMINNAN TUOTTEENA

Teoreettinen tutkielma yksilön roolista Peter L. Bergerin ja
Thomas Luckmannin teoksesta *Todellisuuden sosiaalinen
rakentuminen*

TIIVISTELMÄ

Jonas Scheer: Yhteiskuntarakenteet subjektin toiminnassa – Teoreettinen tutkielma yksilön roolista Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin teoksesta *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*
Kandidaatintutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kesäkuu 2021

Tämän tutkielman tarkoitus on tutkia subjektin roolia Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin vuonna 1966 julkaistussa teoksessa *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen on yhteiskuntatieteellisesti orientoituneen tieteen klassikkoteos, jonka näkökulma sosiaalisen rakenteen palautumisesta yksilöiden keskinäiseen toimintaan motivoi yhä edelleen myös kasvatustieteen alalla. Subjektin roolia teoriassa on tulkittu monin tavoin, mikä johtaa toisistaan poikkeaviin teoreettisiin sitoumuksiin. Tutkielmassa analysoin, kuinka fenomenologisesti orientoitunut luenta vaikuttaa tulkintaan subjektin positioinnista mahdollistaakseni tulkinnat sovellettavuudesta tässä viitekehyksessä.

Tutkielman tekoa viitoittaa fenomenologinen lähestyminen aineistolähtöiseen teoria-analyysiin. Tutkielmaa ohjaa tutkimuskysymys: *Millaisia positioita subjekti saa Bergerin ja Luckmannin teoriassa "Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen?"* Tutkielman etenemistä ohjaa subjektin käsitteellinen erottaminen tästä riippumattomasta ulkoisesta olevasta yhteiskuntarakenteen analysoimiseksi tämän toimintana. Tutkielmassa ehdotan, että teorian tulkintaa selkeyttää yksittäisen toimijasubjektin erottaminen yksilöiden toiminnasta joukkona.

Tutkielmassa analysoin yhteiskuntarakenteen palauttamista yksittäisen subjektin toimintaan Bergerin ja Luckmannin teoriassa keskeisen *yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan* näkökulmasta. Berger ja Luckmann ehdottavat teoriassaan kolme välttämätöntä momenttia yhteiskuntarakenteen perustaksi: ulkoistaminen, objektivaatio ja sisäistäminen. Analyysissa erottelen yksilöiden intersubjektiiviseen toimintaan perustuvat oletukset yksittäiseen subjektiin palautuvasta toiminnasta pystyäkseen tarkastelemaan yhteiskunnallista rakennetta yksittäisen subjektin näkökulmasta.

Tutkielmani johtopäätös ehdottaa monipuolisen näkökulman subjektin positiosta Bergerin ja Luckmannin teorian viitekehyksessä. Tutkielmassa muodostan ehdotuksen Bergerin ja Luckmannin momenttien tulkinnasta subjektin toimintana. Ehdotan ensinnäkin, että yhteiskunnan onnistunut sisäistäminen näkyy subjektilla yhteiskunnan odotuksen mukaisena kiinnostumisten kohdistumisena. Ehdotan toiseksi, että yhteiskunnallisen tiedon objektivoituminen näkyy subjektin jähmeänä asenteena tiedon episteemistä merkitystä kohtaan. Kolmanneksi ehdotan, että ulkoistamisen mahdollisuus berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä edellyttää subjektin tietoisuuden huomiointia. Näkökulmani subjektin erottamiseksi yksilöiden intersubjektiivisesta toiminnasta selkeyttää nähdäkseni kohdeteorian tulkintaa ja sovellettavuutta subjektitulkintojen osalta.

Avainsanat: Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen, sosiaalinen konstruktionismi, tiedonsosiologia, fenomenologinen ontologia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	TUTKIELMAN TAUSTAOLETUKSET JA SITOUTUNEISUUS	5
1.2	EETTINEN NÄKÖKULMA	7
1.3	TUTKIELMAN RAKENNE JA ETENEMINEN.....	7
2	KOHDETEORIA TUTKIELMAN VIITEKEHYKSENÄ	11
2.1	TEORIA KONSTRUKTIONISMIIN LIITTYVÄN NYKYKESKUSTELUN VALOSSA.....	12
2.2	TODELLISUUDEN SOSIAALISEN RAKENTUMISEN VIITEKEHYS.....	15
2.2.1	<i>Yhteiskunta palautuu yksilöihin</i>	17
2.2.2	<i>Subjektin toiminnan ja sosiaalisen toiminnan käsitteet</i>	20
2.3	OMAN AJATTELUNI FENOMENOLOGINEN SITOUTUNEISUUS.....	22
3	ANALYYSI SUBJEKTISTA YHTEISKUNNAN TEKIJÄNÄ	25
3.1	ULKOISTAMINEN	28
3.2	ULKOISTAMINEN TIETOISUUDEN TOIMINTANA	29
3.3	OBJEKTIVOITUMINEN	32
3.4	TIETO INTERSUBJEKTIIVISENA ILMIÖNÄ.....	37
3.5	OBJEKTIVOITUNUT TIETO SUBJEKTIIVISENA ILMIÖNÄ.....	41
3.6	SISÄISTÄMINEN	44
3.7	RELEVANSSIRAKENNE KOHDISTAMASSA INTENTIONAALISUUTTA	47
4	JOHTOPÄÄTÖKSET	51
4.1	SUBJEKTIN NÄKÖKULMA SISÄISTÄMISEEN	52
4.2	SUBJEKTIN NÄKÖKULMA OBJEKTIVOINTIIN	54
4.3	SUBJEKTIN NÄKÖKULMA ULKOISTAMISEEN.....	54
4.4	SUBJEKTIN TOIMIJUUS JA YHTEISKUNNAN RAKENTEET.....	55
4.5	TUTKIELMAN LUOTETTAVUUS.....	58
4.6	JATKOTUTKIMUSAIHEET	58
	LÄHTEET	60

1 JOHDANTO

The Social Construction of Reality - A Treatise in the Sociology of Knowledge on Peter L. Bergerin (1929 – 2017) ja Thomas Luckmannin (1927 – 2016) vuonna 1966 julkaisema tiedonsosiologinen teoria. Teoksesta julkaistiin Vesa Raiskilan suomennos vuonna 1994 otsikolla *Todellisuuden sosiaalinen rakentaminen – Tiedonsosiologinen tutkielma*. Ansaitusti teosta pidetään nykyään modernina klassikkona, joka vaikuttaa yhä merkittävästi yhteiskuntatieteellisesti orientoituneeseen tutkimukseen.

Keskustelu konstruktionismin yksilösidonnaisuudesta nousee tieteenfilosofisessa keskustelussa usein esille. Tämä on nähtävissä myös niin Bergerin (2016) kuin Luckmannin (2014) juhlaaastatteluissa, joissa molemmissa vielä muutama vuosi sitten oltiin kiinnostuneita heidän suhteestaan realistiseen ontologiaan. Saman on huomionut Alan Sica (2016), joka huomauttaa, että Bergerin ja Luckmannin teoriaa tulkitaan yhä useissa yhteyksissä naturalismin kieltävällä tavalla. Naturalismin kieltävän näkemyksen tulkitsen johtuvan yksilön roolin liiallisena tietoteoreettisena korostamisena Bergerin ja Luckmannin teoriassa. Yksilön roolin korostaminen herättää epäilyksen toisaalta idealismin mahdollisuudesta heidän teoriansa tulkinnassa, mutta toisaalta realististenkin tulkintojen osalta subjektin vaikutusmahdollisuuden liiallista korostamista sosiaalisen todellisuuden tuottajana. Teorian sidonnaisuuksien tulkitseminen vaikuttaa ratkaisevasti teorian sovellettavuuteen, minkä vuoksi aiheen tutkiminen on merkityksellistä.

Tässä tutkielmassa tutkin subjektin roolia Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa. Subjektia tutkimalla pyrin tarkentamaan teorian sitoutuneisuutta ja johdonmukaista soveltamisen mahdollisuutta. Tutkielman etenemistä ohjaa tutkimuskysymykseni: *Millaisia positioita subjekti saa Bergerin ja Luckmannin teoriassa ”Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen?”* Analyysillä pyrin tarkentamaan ymmärryksen työkaluja yhä ajoittain esillä oleviin kysymyksiin yksilön roolista heidän teoriassaan ja tämän vaikutuksesta teorian

soveltamismahdollisuuksiin. Tarkoitukseni on osallistua keskusteluun selkeyttäakseni Bergerin ja Luckmannin (1994) sitoutuneisuutta tieteen kentällä ja tämän vaikutusta heidän teorialleen sopivaan tulkintatapaan.

1.1 Tutkielman taustaoletukset ja sitoutuneisuus

Tutkielman tekoa ohjaavat aina erilaiset filosofiset taustasitoumukset ja olettamukset. Niiden voidaan katsoa ohjaavan tutkielman tekoa niin tietoisesti kuin tiedostamatta, minkä vuoksi tutkielman tekijän on syytä olla huolellinen tulkitessaan oman teoreettisen analyysin taustoja. Oma filosofinen sitoutuneisuus vaikuttaa aina merkittävästi niin tutkielman etenemiseen kuin johtopäätösten sisältöön. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2013, 129 – 131) Tutkielman tekijänä minun on syytä pohtia huolellisesti sitoutuneisuuttani välttyäkseni eettisiltä ongelmilta.

Lähestyn tutkielmaani fenomenologisena luentana. Tutkielmani tavoite on uskottavasti esittää, että Bergerin ja Luckmannin (1994) teoria selkeytyy, kun sen fenomenologinen taustasitoutuminen huomioidaan sen tulkinnassa, sen naturalistisrealistinen sitoutuminen otetaan annettuna ja sitä lukiessa tehdään selkeä erottelu yksilöiden joukkotoiminnasta ilmiöitä kokevaan subjektiin, kun teoretisoidaan yhteiskuntarakenteen palauttamisesta ihmisen toimintaan. Tulkintani mukaan heidän teoriassaan yhteiskuntarakenteet palautuvat merkittävilta osin yksilöihin siten, etteivät ne palaudu kokonaisuudessaan subjektitoimijan näkökulmaan. Analyysissani pyrin tekemään uskottavia näkökulmaa avaavia argumentteja heidän joukkoihin nojaavien väitteiden palauttamisesta yksilön näkökulmaan, voidakseni hahmottaa yksilön positiota heidän teoriassaan.

Käsillä oleva kandidaatin tutkielma on teoria-analyysi. Analysoimalla teoriaa pyrin selkeyttämään kohdeteoriani tulkintaa ja sitoutumisia. Teoreettisena työnä tutkielmani aineistona ei ole käytetty empiiristä aineistoa. Sen sijaan tutkielman aineistona voidaan pitää niitä aineistolähteitä, joiden avulla lähestyn aihetta teoreettisena ilmiönä. Käytän fenomenologista analyysia tässä tapauksessa ajattelua ohjaavana lähestymistapana, en tutkimusmenetelmänä (ks. Laine 2015, 29 – 32) Tässä tutkielmassa ei ole varsinaista metodologiaa, jonka voitaisiin katsoa ohjaavan kokonaisuuden tutkimista, vaan lähestyn työtä

aineistolähtöisesti (Laine 2015). Sen sijaan erinäisiä argumentatiivisia perinteitä sekä todellisuuden että tieteen tavanmukaisuuden hahmottamisen tapoja voidaan eritellä. Olen pitkin tutkielmaa pyrkinyt avoimeen ja riittävän tarkkaan argumentointiin, jotta argumenttieni sisältö on lukijalle mahdollista ymmärtää ja ajatteluprosessit kyettäisiin toisintamaan.

Tässä tutkielmassa analyysin kohteena on Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmannin teos *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Olen käyttänyt tutkielman pääasiallisena lähteenä sen suomennettua versiota (1994), joskin tarkempien käsitetulkintojen toteuttamiseksi olen käyttänyt aktiivisesti myös englanninkielistä (1966) alkuperäisteosta ymmärrystä lisäämään.

Fenomenologinen ote tutkimukseeni näkyy keskeisesti kohdeteorian ontologisen sitoutumisen tulkinnassa. Lisäksi fenomenologinen perinne näkyy suhtautumisessa käsitteisiin käyttäessäni fenomenologista sulkeistamista analyttisenä välineenä. Sulkeistaminen ei niinkään ole metodologinen työkalu, vaan pikemminkin ajattelua ohjaava lähestymistapa. En sovelta fenomenologiaa kehenkään teoreetikoon sitoutuneena (ks. Laine 2015), vaan pyrin muodostamaan Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriasta heidän taustaoletukset huomioivan ontologisen viitekehyksen heidän teorianensa analysoimiseksi. Heidän teorianensa noustessa keskisiltä argumenteiltaan ja tutkimuskohteiltaan fenomenologian ajatteluperinteestä (Berger & Luckmann 1994), pidän luontevana tulkita subjektia heidän teoriassaan fenomenologisen perinteen mukaisena ilmiötä kokevana toimijana. Avoimen fenomenologisorientoituneen lähtökohdan tarkoitus on tarkentaa tutkielmani viitekehystä myöhemmän analyysin mahdollistamiseksi. Sulkeistamisella puolestaan viitataan Edmund Husserlin (2012) muotoilemaan fenomenologiseen analyysitapaan, jonka tavoitteena on uskomusten metodologinen sivuuttaminen. Käytän sulkeistamista tutkielmassani asenteellisena lähtökohtana keskeisten käsitteiden ymmärtämiseen, mahdollistamaan joustavan käsitteen merkitysanalyysin. Tällä toiminnalla voin tarkentaa ymmärrykseni jonkin sanan episteemisestä merkityksestä erilaisena, kuin sitä intuitiivisesti tai tilannesidonnaisesti voisi kuvitella pidettävän. Sulkeistamisen käyttäminen on intuitiivista Bergerin ja Luckmannin analysointiin, sillä he itsekin painottavan sulkeistamisen merkitystä omassa ajattelussaan (1994, 30).

Lisäksi sovellan edellisten näkökulmien ehdoilla joustavasti filosofian perinteitä argumenteissani. Analyyttinen ote on paikoin täsmällinen argumentatiivinen keino kohdeteorian viitekehyksen sisäisen analyysin tekemiseksi. Käytän keskeisenä analyysitapana fenomenologiseen luentaan pohjautuvaa käsitteiden tulkintaa pyrkiessäni ymmärtämään paremmin kohdeteoriani sisältöjä. Lisäksi käytän mahdollisten maailmojen semantiikkaa viittaamaan ajattelukokeiden mahdollisuuteen tehdä modaaliloogisia päätelmiä.

1.2 Eettinen näkökulma

Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää, että tutkija noudattaa *hyvää tieteellistä käytäntöä*. Tämä tarkoittaa koko tutkimusprosessissa huomioitavan määrättyjen käytäntöjen noudattamista. (Hirsjärvi ym. 2013). Teoreettisessa tutkielmassa keskeinen eettinen näkökulma liittyy toisten työtä kunnioittavaan viittaamiseen, tutkielman sisäiseen argumentatiiviseen huolellisuuteen sekä täsmälliseen raportointiin (ks. Hirsjärvi ym. 2013, 26, 263 – 266, 309 – 311). Tutkielmassa olen pyrkinyt huolellisuuteen tulkittessani lähteestä ammentamaani tietoa. Olen pyrkinyt reiluun ja tarkkaan viittaamiseen ideoiden omistamiseksi niille, kelle ne kuuluvat. Olen pyrkinyt parhaani mukaan huomaamaan tutkielman etenemiseen vaikuttavien taustaoletusten vaikutusta. Ehkäistäkseni taustaoletusteni epätarkoituksenmukaista tutkielman etenemisen vinouttamista, olen pyrkinyt parhaani mukaan avaamaan ajatteluprosessia lukijalle ymmärrettävään muotoon.

1.3 Tutkielman rakenne ja eteneminen

Tutkielman viitekehystä määrittävässä kappaleessa avaan lukijalle ymmärrettäväksi ajatteluni sitoutuneisuuden ja tapani tulkita kohdeteoriani. Samalla selitän tutkielmani ymmärtämisen kannalta relevantit käsitteet ja ideat. Lähestyn aihetta perehtymällä ulkoisiin lähteisiin ymmärtääkseni, kuinka kohdeteoriani tulkitaan, perehtymällä Bergerin ja Luckmannin omiin jälkikäätisiin kannanottoihin näistä tulkinnoista ja rinnastaen tämän perusteella heidän teoriansa heidän alkuperäisteoksen mukaiseen viitekehykseen. Lähden liikkeelle huolellisesta tutustumisesta kohdeteokseen sekä aiheeni ympärillä käytyyn

keskusteluun. Tässä vaiheessa huomaan, että kohdeteoriam tulkitaan ja sovelletaan joskus antinaturalistisella tavalla, kuin ihmisestä riippumatonta maailmaa ei kohdeteorian relevanssissa olisi ollenkaan, mikä johtaa epätoivottuihin ontologisiin sitoumuksiin (Sica 2016). Tulen toisessa alaluvussa ehdottamaan, että tulkinnalliset ongelmat liittyvät subjektin tulkintatapaan sekä Bergerin ja Luckmannin (1994) ontologisen sitoutumisen tulkintaan.

Seuraavissa alaluvuissa pyrin muodostamaan lukijalle ymmärrettävällä tavalla tarkentavan tulkintatapani kohdeteorian ontologiasta tutkielmani viitekehykseksi. Tässä sovellan vapaalla otteella fenomenologian (ks. Laine 2015, 29) ja naturalismin periaatteita Bergerin ja Luckmannin (1994) ajatteluun. Lähden liikkeelle esiteoreettisesta oletuksesta, että ilmiöitä kokevan subjektin ja tämän kokemusmaailmansa erottaminen selkeästi kaikkien yksilöiden yhdessä luomasta elämissä maailmasta selkeyttää kohdeteorian ymmärtämistä. Oletukseni pohjautuu kohdeteorian fenomenologiseen teoriataustaan (Berger & Luckmann 1994). Lähden liikkeelle oletuksesta, että vaikka Berger ja Luckmann painottavat yhteiskunnallisen rakenteen palautuvan ontologisessa mielessä aina subjettiin (1994, 65), on merkittävästi eri asia palauttaa se yksittäiseen subjettiin kuin yksilöihin joukkona. Tulkintatavan myötä voin tunnistaa yksittäisen subjektin positioinnin kohdeteoriam. Näin tulen muotoilleeksi viitekehyksen, jonka varassa voin tehdä tulkintoja erottaakseni kokevan yksilösubjektin heidän teorialleen keskeisestä yksilöiden yleensä toiminnasta.

Analyysiluvussa aion perehtyä Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriaan heille keskeisen *yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan* näkökulman kautta. Analysoin dialektiikan palautumista edellisessä kappaleessa erittelemääni subjektitulkintaan. Dialektiikka on heidän teoriansa keskeinen rakenne, jonka avulla he selittävät sosiaalisen todellisuuden palautumisen yksilöihin (ks. Aittola & Raiskila 1994, 220 – 226). Berger ja Luckmann (1994) ehdottavat teoriassaan, että yhteiskuntarakenteen palauttaminen yksilöiden toimintaan hahmotetaan kolmen momentin, ulkoistamisen, objektivoitumisen ja sisäistämisen, näkökulmista.

Lähestyn tutkielmassani analyysia käsittelemällä kunkin dialektiikan momentin roolia erikseen todellisuuden rakentumisen suhteen, pyrkien palauttamaan tämän toiminnan yksittäisen subjektin maailmaan. Analyysiluvussa olen omistanut yhden alaluvun kullekin momentille. Tulkitsemalla dialektiikan

momentteja erikseen pyrin positioimaan subjektin heidän teoriansa osana. Näissä alaluvuissa pyrin avaamaan sitä, millaisia merkityksiä kullekin momentille on kohdeteoriassa annettu. Kutakin alalukua seuraa toinen alaluku, jossa teen ehdotuksen kyseisen momentin keskeisen rakenteen suhteesta yksittäiseen subjektiin. Näissä alaluvuissa pyrin perustelemaan uskottavasti, että esittämäni näkökulma on koherentisti pätevä kohdeteoriani kanssa.

Tästä poiketen olen sisällyttänyt ylimääräisen alaluvun ulkoistamisen alle, sillä analyysini tiedosta näyttäisi vahvistavan entisestään eroa subjektitoimijan ja yksilöjoukon välille. Tässä vaiheessa tulen esittämään, että siinä määrin, kuin yhteiskunnallisia rakenteita Bergerin ja Luckmannin teorian valossa edes voidaan palauttaa yksittäiseen subjektiin, ovat ne karkeasti katsoen tulkittavissa subjektin tietoisuuteen rinnastuvissa näkökulmissa.

Analyysini haaste on se, ettei todellisuuden dialektista rakentumista voida ymmärtää puhtaasti alhaalta ylös rakentuvaksi. Kohdeteorian perusrakenne yksilön ja yhteiskunnan dialektiikasta perustuu dynaamiseen toiminnan kehään, jossa kokonaisuutta ei voida ymmärtää yksittäisinä tapahtumansa osina. Teoreettisten käsitteiden käyttäminen ajallisesti staattisina muuttaisi johtopäätöksiä joissain osin, mihinkä kiinnitän parhaani mukaan huomiota analyysiprosessin ajan.

Esitän johtopäätökseni kokonaisuutta kuvaavasti. Tutkielmassani esitän, että Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian tapa palauttaa yhteiskuntarakenne toimijoiden joukkoon positioi yksittäisen subjektin joukossa toteutuvan toiminnan osaksi. Tämä osoittaa löyhän tulkintaviitekehyksen yksittäisen subjektin osuuteen sosiaalisen todellisuuden konstituutiossa. Johtopäätöksenä kuvaan subjektia heidän teoriassaan tekemällä näkökulmia laajentavia ehdotuksia sille, kuinka heidän esittämänsä yksilön ja yhteiskunnan dialektiikka voidaan kunkin momentin osalta palauttaa kokevan subjektin näkökulmaan. Tämän myötä voin havainnollistaa, missä mielessä yhteiskuntarakenne voidaan nähdä palautuvan yksittäiseen subjektiin. Erittelen ensinnäkin, että yhteiskunnan onnistunut sisäistäminen näkyy subjektilla yhteiskunnan odotuksen mukaisena kiinnostumisten kohdistumisena. Toiseksi ehdotan, että yhteiskunnallisen tiedon objektivoituminen näkyy subjektin jähmeänä asenteena tiedon episteemistä merkitystä kohtaan. Kolmanneksi ehdotan, että ulkoistamisen mahdollisuus berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä edellyttää subjektin tietoisuuden

huomiointia. Kokonaisuutena nämä näkökulmat positioivat subjektia Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian viitekehyksessä kuvaamalla subjektin roolia heidän teoriassaan sosiaalisen todellisuuden muotoutumisesta inhimillisessä toiminnassa. Kokoavasti ehdotan, että erittelemäni näkökulmat rajaavat viitekehyksen, jonka varassa subjektista voidaan puhua toimijana.

2 KOHDETEORIA TUTKIELMAN VIITEKEHYKSENÄ

Bergerin ja Luckmannin teoria (1994) voidaan nähdä vastaliikkeenä sosiologiassa aikanaan vallinneelle strukturalistisfunktionalistiselle tulkintatavalle (Sica 2016, 41, Aittola 2012, 58), jonka mukaisesti yhteiskuntaa tulkitaan itsessään tarkoituksenmukaisena, ja ihmistä yhteiskunnan rakenteiden tuotteena. Sen mukaisesti yhteiskunnallista rakennetta tulkitaan kokonaisuutena ensisijaisesti yksilöön nähden, ja tämän seurauksena yksilöä jonkinlaisena yhteiskuntansa determinoimana tuotteena. Bergerin ja Luckmannin (1994) yksilön kokemukseen pohjautuva fenomenologinen ote toi näkemyksen rinnalle toiminnallisen yksilön, jonka toiminnassa tälle objektiivisenakin näyttäytyvä yhteiskunta muodostuu. Heidän teoriansa on ottanut runsaasti vaikutteita fenomenologisesta ajattelusta, eli filosofisesta ilmiötutkimuksesta. Tämän vaikuttimena he muuttivat yhteiskuntarakenteiden tulkinnan näkökulman yhteiskunnan ja subjektin dialektiikaksi. Todellisuus syntyy, ylläpysyy ja uusiutuu ihmisen toiminnassa. Ihminen ei ole pelkästään yhteiskunnallisten rakenteiden tuote, vaan on myös niiden tuottaja. (Berger & Luckmann 1994). Vaikka Berger ja Luckmann menevät paljon ”puhdasta” fenomenologista analyysia syvemmälle esittäessään varsin kauaskantoisia johtopäätöksiä fenomenologisten ilmiöiden kausaalisista seurauksista, palauttavat he analyysinsa jatkuvasti takaisin yksilösubjektin näkökulmaan (Aittola ja Raiskila 1994, 219 - 220). Sosiaalisen ontologian palauttaminen yksilöiden toimintaan voidaan tulkita niin eräänlaiseksi löyhäksi fenomenologiseksi sitoumukseksi kuin etäisyyden ottamiseksi strukturalistisfunktionalistisesta tiedonsosiologian näkemyksestä. Myöhemmällä iällä Thomas Luckmann sanoittaa *Todellisuuden sosiaalisen rakentumisen* lähestymistavan johdonmukaisuutta: ”Oletuksella, että inhimillinen toiminta on inhimillisesti rakennettu, ylläpidetty ja tuhottu, on johdonmukaista aloittaa yhdestä [subjektin kokemus], ja jatkaa instituutioiden tekoihin ja kommunikaation

sedimentteihin, tutkien sitä, kuinka nämä vaikuttavat myöhempisiin rakenteisiin” (Luckmann 2014, kirjoittajan vapaa suomennos).

Jälkikätesesti Berger on kuvannut kirjoittajien intellektuaalisia lähtökohtia ja tavoitteita. Teoria on syntynyt Alfred Schütz in luennon väitteestä: jos tiedonsosiologia aikoo toimia nimensä mukaisesti, sen tulee olla kiinnostunut kaikesta, mikä yhteiskunnassa menee läpi tietona. Aiempaan verrattuna tätä voidaan pitää konseptuaalisena demokratisaationa: kaikkien tietäminen ja kaikki tietäminen on yhtäläisesti arvokasta. (Berger 2016). Näin Berger ja Luckmann suuntasivat tiedonsosiologian tutkimuksen arkielämän tietoon, pois ideologioista, teoreettisesta ajattelusta ja aatteista (Aittola ja Raiskila 1994, 216). Berger ja Luckmann (1994) irtisanoutuvat samalla tiedon episteemisen varmuuden tavoittelusta. Tavoitteena ei sen myötä ole selvittää tiedon todenmukaisuutta, vaan sitä, mitä yleisesti ottaen yhteiskunnassa pidetään ja kohdellaan tietona. He määrittävät tiedonsosiologian empiiriseksi tieteksi, jonka tarkoitus on tutkia tiedon sosiaalista rakennetta ja tämän yhteiskunnallista vaikutusta, ei ottaa kantaa tiedon episteemiseen paikkansapitävyyteen (Aittola ja Raiskila 1994, 216).

2.1 Teoria konstruktionismiin liittyvän nykykeskustelun valossa

Teoksen otsikko, *The Social Construction of Reality – A Treatise in the Sociology of Knowledge*, on tarkoituksenmukaisesti tarttuva. Koko teoksen merkitys tiivistyykin siihen: sen tarkoitus oli aikanaan muuttaa tiedonsosiologisen keskustelun suuntaa (Sica 2016, 41). Teoksen nimen monitulkintaisuuden ja mahdollisesti osaltaan juuri tästä johtuvaan teorian uudelleen- ja väärintulkittamisen (Sica 2016, 39) myötä ovat Berger ja Luckmann jälkikätesesti itsekin pohtineet teorian nimen tarkoituksenmukaisuutta (Berger & Zijderveld, 2009, 66; Luckmann, 2014). Teoriaa sovelletaan usein niin alkuperäisestä poikkeavilla tavoilla, ettei lukijalle jää muuta vaihtoehtoa kuin olettaa, ettei viittaaja ole ylipäättään tutustunut alkuperäiseen teoriaan (Sica 2016, 39). Bergerin ja Luckmannin teoria on laajasti väärinymmärretty ja sen pohjalta on tehty niin antinaturalistisia (Sica 2016; ks. myös Luckmann 2014; Berger 2016), kuin konstruktivistisia (Aittola 2012; Luckmann 2014) tulkintoja.

Esimerkkinä väärintulkittamisen laajamittaisuudesta Sica (2016, 16) esittää, että huolimatta tunnettuudestaan, *Todellisuuden sosiaalista rakentumista* (1994) eikä sen tekijöitä ole edes mainittu *Stanford Encyclopedia of Philosophy* varsin kattavassa artikkelissa *Naturalistic Approaches to Social Construction* (Mallon 2019). Vaikka tekstissä mainitsematta jääminen ei eksplikoivaa väärintulkintaa, herättää konstruktionismin kannalta näin merkittävän teoksen mainitsematta jättäminen kysymyksiä. Jos Bergeriä ja Luckmannia ei lueta naturalistisen tieteen edustajiksi, vaikka heidän teoksensa keskeinen argumentti yksilön ja yhteiskunnan dialektiikasta perustuu ihmisestä ulkoisen todellisuuden olemassaoloon (Berger & Luckmann 1994), niin herää kysymys siitä, mitä tämänkaltaisen antinaturalistinen tulkinta toisi mukanaan. Kieltämällä ihmisestä riippumattoman maailman tavoittamisen, kohdeteorian (Berger & Luckmann 1994) tulkinnassa painottuisi jonkinlainen subjektien merkitystä ylikorostava universaalin konstruktionismin kaltainen ajattelumalli, jonka mukaisesti koettu todellisuus kokonaisuudessaan on sosiaalisesti rakentunut. Tämä polveutuu lingvistisen idealismin ideasta (Hacking 2009), jonka mukaan mitään ei ole olemassa, ellei siitä puhuta. Vaikka tällaisesta ontologisesta sitoutumisesta puhutaan filosofiassa (ks. Searle 1995), ei tämän tyyppistä konstruktionismia tiettävästi kannateta (Hacking 2009). Berger ja Zijderfeld (2009) yhdistävät konstruktionismin tässä mielessä postmoderniin lähestymistapaan, jossa objektiivisuus kielletään esittäen, että on olemassa vain intressilähtöisiä konstruktioita. Tämän kaltainen lähestyminen tietoon ja todellisuuteen johtaa relativistisiin haasteisiin, eli näkemykseen, jonka mukaan kaikki tieto on perustavasti suhteellista. (Berger & Zijderfeld 2009). Ideana tämä ei ilmeisestikään tavoita *Todellisuuden sosiaalisen rakentumisen* selitysvoimaa sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiseen, vaan teorian mieli on ymmärrettävissä todellisuuden tulkittamisena (ks. Berger & Luckmann 1994; Berger 2016; Luckmann 2014), jolloin ulkoisen todellisuuden tunnustaminen katsotaan lähtökohdaksi. Sitä ei voi tulkita tässä mielessä antinaturalistisena kuvauksena todellisuuden tulkinnasta, vaan se edellyttää ihmisestä riippumatonta todellisuutta.

Esimerkkinä toisenlaisesta tulkinnasta Sica (2016, 39) nostaa viitteessään esiin Ian Hackingin (2009), joka kyllä ilmaisee tietoisuutensa siitä, etteivät Berger ja Luckmann (1994) edusta universaalia konstruktionismia. Silti myös Hacking

(2009) korostaa subjektin roolia Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa esittäen, että se väittäisi todellisuuden muotoutuvan subjektin psykologisen kypsymisen tuotteena (Hacking 2009, 43 - 46). Tämän kaltaista subjektiivisten merkitysten ensisijaisuutta suhteessa ympäröivään todellisuuteen Aittola (2012) luonnehtii *sosiaalisesti konstruktivismiksi*. Aittola (2012) tarkentaa, että sosiaalisen konstruktioismin ja sosiaalisen konstruktivismin sekoittuminen on tyypillistä yhteiskunta- ja kasvatustieteellisillä aloilla, vaikka ne syntyvätkin varsin erilaisesta teoriaperinteestä. Sosiaalinen konstruktivismi pohjautuu piagetlaiseen kehityspsykologiseen teoriataustaan korostaen subjektin tietoprosessien kehitystä, ja se eroaa konstruktioismista keskeisesti ja perustavasti siinä, ettei se ole kiinnostunut näiden merkitysten kohteena olevien yksilöstä riippumattomien rakenteiden sosiaalisesta rakentumisesta (Aittola 2012, 71).

Berger (2016) ja Luckmann (2014) ottivat asiaan vastikään itsekkin kantaa. Luckmann (2014) selventää haastattelussa ajattelunsa naturalistista luonnetta kieltämällä idean, että todellisuutta olisi mielekästä tulkita mielen luomana tuotteena. Tällä hän kieltää olemassaolon nojaamisen yksin mielen rakenteisiin. Sen sijaan hän selittää ajattelunsa lähtökohdaksi (preconditioned) ihmiskehot todellisuuden rakennuspalikoina mahdollistamassa toiminnan, jonka varassa sosiaalinen todellisuus voi syntyä. Samaisessa haastattelussa hän tyrmää ajatuksen, jonka mukaan todellisuutta tulisi lähestyä mielen tuotteena, painottaen todellisuuden tulkintojen rakentuvan inhimillisestä toiminnasta riippumattoman todellisuuden varaan. (Luckmann 2014). Myös Berger on ottanut asiaan kantaa: vaikka hän nauraa vanhoilla päivillään ihmisten itsemäärittelyn tarpeelle, pitää hän sitä myös harmillisena, että heidän teoriansa ymmärretään antinaturalistisena (2016). Hän on myös alleviivannut Zijderveldin (2009) kanssa asenteensa antinaturalismia kohtaan: ” [idea, jonka mukaan ei ole olemassa muuta kuin tulkintojamme todellisuudesta] - - lähenee skitsofrenian kliinistä määrittelyä, oireilua, jonka myötä yksilö ei kykene erottamaan todellisuutta fantasioistaan.” (2009, 65, kirjoittajan vapaa suomennos). Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian osalta sosiaalinen konstruktioismi on tiedonsosiologiaa, joka tutkii sosiaalisten rakenteiden ja yksilöistä koostuvan yhteiskunnan yhteyttä.

Kaikissa edellä mainituissa tulkintatavoissa, konstruktioistisessa, konstruktivistisessä ja universaalikonstruktioistisessa, ollaan jossain mielessä

kiinnostuneita yksilön mielen merkityksestä todellisuuden muotoutumisen tapaan. Bergerin ja Luckmannin (1994) sosiaalisessa konstruktionismissa tämä tulee tulkita kuitenkin vain osana todellisuuden konstituutiota, kun tälle vastakkaisissa näkemyksissä se näyttäytyy keskeisenä ja ylittämättömänä siten, että todellisuuden hahmottaminen näyttää ratkaisevalla tavalla muotoutuvan yksittäisen kokijan mielessä. Tällaisen ajatuksen myötä heräävät ymmärrettävästi kysymykset siitä, mitä tieto on ja voimmeko kokea todellisuutta ajatuksistamme riippumattomasti, minkä Berger ja Luckmann (1994, 11 - 28) voivat sitoumuksiinsa nojaten sivuuttaa filosofian ongelmana.

2.2 *Todellisuuden sosiaalisen rakentumisen viitekehys*

Kuten aiemmassa kappaleessa toin esille tutkielmani kohdeteorian suhteen, ei konstruktionismi Bergerin ja Luckmannin (1994) tapauksessa hylkää ideaa perusta-ajattelusta, vaan päinvastoin lähtee ajatuksesta, että on olemassa todellisuutta siten, että se ei ole sosiaalisesti rakentunutta. Mistä tahansa oliosta kuitenkin voi tulla sosiaalisesti rakentunut, sikäli kun sillä on inhimillistä relevanssia. (Aittola ja Raiskila 1994, 226). Bergerin ja Luckmannin (1994) teoria on näkökulma, jolla tulkitaan yhteiskunnan sosiaalista rakennetta. Se kaikessa yksinkertaisuudessaan selittää, *miten* yhteiskunta on ihmisten tuottama. Yhteiskunta ei ole ulkoisen voiman luomaa, vaan ihmiset luovat sen. Kaikkein yksinkertaisimmin asian voi ilmaista W. I. Thomasia mukaillen: ”Jos ihmiset määrittävät jonkin todelliseksi, sen todellisuudella on seurauksensa”.

Berger ja Luckmann (1994) määrittelevät tiedonsosiologian empiiriseksi tieteeksi, joka siten edustaa naturalistista lähestymistä tiedon sosiaalisen rakenteen tulkintaan (Sica, 2016). Tieteenfilosofisesti tulkittuna käsite *naturalismi* voi viitata melko monenlaisiin sitoumuksiin, mutta tyypillisesti niitä yhdistää se, että tutkimuskohteet palautuvat jossain mielessä luonnontieteellisiin tosiasioihin. Bergerin ja Luckmannin kohdalla voisimme tarkentaa naturalismin olevan nonanomalista, viitaten siihen, että inhimillinen kokemus ei ole anomalia naturalismille. Bergerin ja Luckmannin (1994, 12) teoriassa ajattelu lähtee juuri tästä lähtökohdasta, että todellisuus koettuna on tapamme kokea todellisuutemme, ja tämän pohjalta voimme tehdä tulkintoja toimintamme sosiaalisen luonteen vaikutuksesta itseemme ja toisiimme.

Berger ja Luckmann (1994) ovat perineet keskeisen tutkimusotteensa fenomenologisesta perinteestä, jonka pääpaino on ihmisen kokemukseen perustavassa tarkastelussa. Yksilön kokemuksesta liikkeelle lähtevän lähestymistavan mielen voi ymmärtää fenomenologialle tyypillisen lähtökohdan luonnehdinnasta, jossa yksilön oma kokemus erotetaan ainutlaatuisena tiedon saavuttamisen tapana. Fenomenologisessa perinteessä tyypillisesti painotetaan, ettemme voi saavuttaa mitään tietoa mitenkään muuten kuin kokemuksemme kautta, emmekä voi kokea muuta kuin omat kokemuksemme. Ymmärrämme kokevamme maailman itse, emmekä voi saavuttaa toistemme kokemuksia samalla tavalla kuin koemme omamme. Bergerillä ja Luckmannilla (1994) tämä näkyy keskeisesti ihmisen kokemusmaailman ja subjektiivisten tulkintojen analyysina. Heidän voidaan vielä tarkentaa tulevan eksistentiaalisen fenomenologian perinteestä (Aittola 2012, 60), joka korostaa subjektien kokemuksen riippuvuutta subjektille ulkoisesta todellisuudesta, laajassa mielessä niin sosiologisen kuin fysiologisen. Juuri tästä perinteestä Berger ja Luckmann (1994) ovat perineet yhden keskeisimmistä tutkimuskohteistaan, yksilöiden yhteisen elämismaailman.

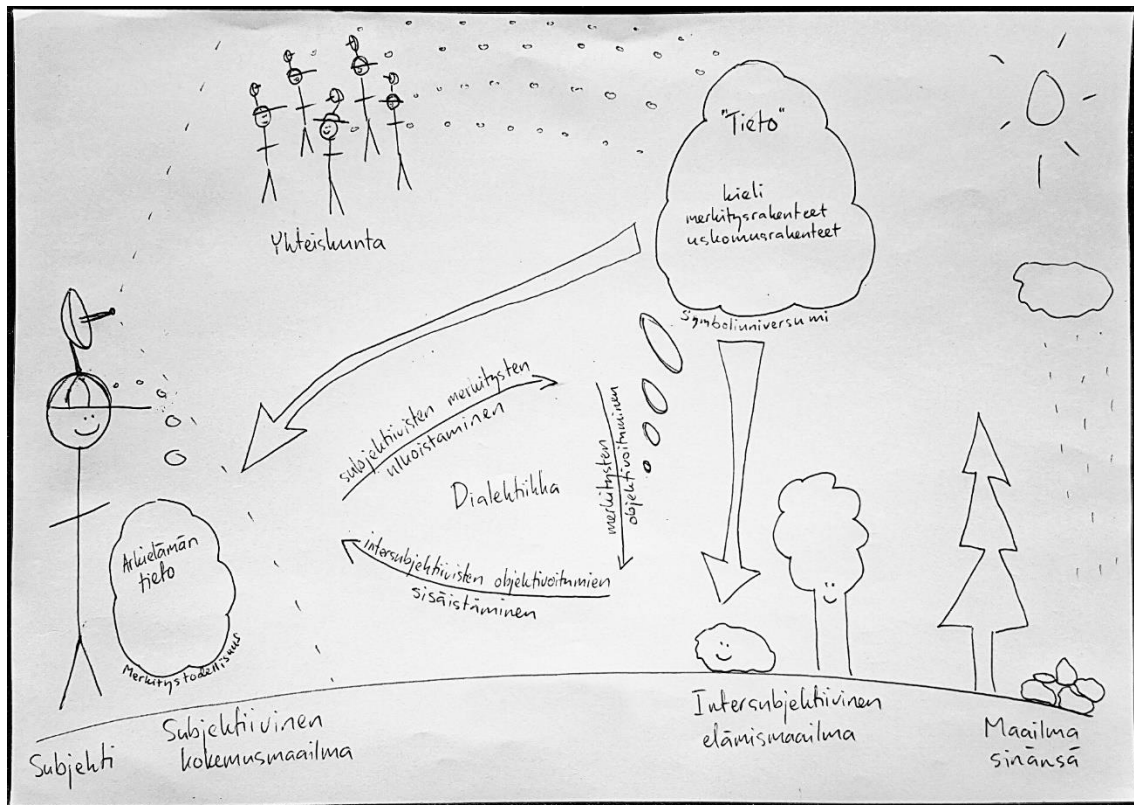
Tiedonsosiologisen tutkimusperinteen tulee Bergerin ja Luckmannin (1994) mukaan olla kiinnostunut kaikkien ihmisten tiedosta ja tietämisestä. Sosiaalisen rakenteen ymmärtämiseksi on fenomenologisesta lähtökohdasta edetessä johdonmukaista pyrkiä palauttamaan kaikki inhimillinen toiminta yksilöihin. Tämän tarkoitus monimutkaisten sosiaalisten ilmiöiden tulkinnassa on pyrkiä pääsemään käsiksi niihin ilmiöiden konstitutiivisiin osiin, jotka ovat riittävän yksinkertaisia yksilöitäviksi ja dokumentoitaviksi (Luckmann, 2014). Vaikka kohdeteoria (Berger & Luckmann 1994) antaa tilaa varsin mielivaltaiselle todellisuuden merkitysrakenteen synnylle, se ei väitä, että nämä merkitysrakenteet irrottaisivat yksilösubjektin inhimillisestä toiminnasta riippumattoman todellisuuden välittömästä kokemisesta, vaan kuten Luckmann (2014) toteaa, he teoriassaan vain painottavat historian perinteen ajoittain hyvin voimakasta vaikutusta todellisuutemme tulkintaan.

2.2.1 Yhteiskunta palautuu yksilöihin

Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian valossa ihminen on sosiaalisen maailman tuote ja sen tuottaja. Heidän teoriassaan yksilön ja yhteiskunnan suhde tulkitaan dialektisena (Aittola 2012, 60). ”Yhteiskunnan rakenne on aina toimivien ja merkityksiä tulkitsevien yksilöiden tuottamaa, ja se säilyy ja muuttuu ainoastaan heidän toimintansa kautta” (Aittola ja Raiskila 1994, 216).

Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa ”tietoa” ei tulkita episteemisinä totuuksina, vaan yleisenä arkista toimintaa mahdollistavina olemisen rakenteina. Tieto Bergerin ja Luckmannin (1994, 11) teoriassa on mikä tahansa sosiaalisesti jaettu merkitys. Teorian dialektinen perusrakenne aukeaa lukijalle parhaiten kahden perusidean erotteluna: on toiminnallinen subjekti, jonka toiminnassa yhteiskunta muotoutuu, sekä yhteiskuntarakente sosiaalisena ”tietona”, joka irtaantuu yksittäisen subjektin kokemuksesta monien subjektien jakamaksi yhteiseksi tietämiseksi, elämismaailmaksi, vaikuttaen takaisin subjektiin takaisinkytkennän tavoin (ks. Berger & Luckmann 1994, 74). Teorian nähdään tällöin ehdottavan sosiaalisen rakenteen tulkintatapaa yksilöiden toimintana, jonka varassa tieto toisaalta vaikuttaa subjekteihin näyttäytyessään objektiivisena ja toisaalta muotoutuu ollessaan jollain muotoa joustavaa subjektien välistä kanssakäymistä. (Berger & Luckmann 1994).

Eksistentiaalifenomenologisen ”tiedon saavuttamisen lähtökohdan” voi ymmärtää yksinkertaistavalla *Tutkien analogialla*. Tutkien analogia tulee olemaan osana tutkielmaani kyetäkseeni selittämään lukijalle paremmin fenomenologisen päättelyn tapaa. En sinänsä esitä siinä mitään sellaista uutta tietoa sillä, mitä en olisi myös käsitteellisesti selittänyt, vaan pyrin tekemään tällä kohdeteorian tulkintani mukaisen ontologisen rakenteen lukijalle helpommin ymmärrettäväksi.

KUVIO 1. TUTKIJAN MAAILMA TODELLISUUDEN SOSIAALISEN RAKENTUMISEN ONTOLOGIAN YMMÄRTÄMISEKSI

Yksinkertaistaaksemme tiedon saavuttamisen perusidean Tutkien analogiassa, voimme kuvitella olevamme kuin itsenäisiä Tutkia, jotka saavuttavat dataa ympäristöstään perseptioina ja joiden tulkinnot tästä datasta perustuvat jo saavutetun datan pohjalta rakentuneeseen subjektiiviseen merkitystodellisuuteen nojautuen. Tämä on hyvin intuitiivinen luonnehdinta kognitiivisia prosesseja läpikäyvästä subjektista, ja sillä hahmotetaan subjektin mielen teoreettinen erillisyyttä muusta todellisuudesta.

Ymmärtämällä subjektin roolin tällä tavoin, voimme erottaa fenomenologian konstruktionismista alojen eri kiinnostusten kautta. Fenomenologia yleisesti on väljä filosofian paradigma, jota luonnehtii kiinnostus siitä, mitä edellä kuvattu mielikuva tuo meille episteemisiin ja ontologisiin kysymyksiin. Se tavoittelee filosofisesti perustavaa tai varmaa tietoa, sekä tutkii näiden saavuttamisen mahdollisuutta. Sosiaalinen konstruktionismi Bergerillä ja Luckmannilla (1994) ottaa eksistentiaalisen asenteen annettuna ja on kiinnostunut siitä, mitä tietäminen on silloin, kun ihmiset kuvittelevat tutkaesimerkin mukaisiksi sosiaalisiksi olennoiksi, joiden keskinäinen toiminta sosiaalisena toimintana

näyttäisi muovaavaan paikoin hyvinkin voimakkaasti sitä, kuinka todellisuutta koetaan yksittäisinä subjekteina.

Tutkien analogiassa voimme sijoittaa aiemmat huomioni teorian naturalismin mahdollistavasta näkökulmasta paikalleen. Kohdeteorian (Berger & Luckmann, 1994) viitekehyksessä meidän on olennaista sijoittaa inhimillisestä toiminnasta riippumaton todellisuus paikalleen (ks. Berger & Luckmann 1994, 16). Sen voi hahmottaa Tutkien maailmassa eräänlaisena perustatasona, jonka varaan sosiaalisten tulkintojen nähdään rakentuvan. On siis olennaista ymmärtää, ettei sosiaalinen tulkitseminen teorian valossa poista perustatasoa, eikä subjektin toiminnan nähdä tässä mielessä sen enempää hävittävän kuin luovankaan fyysistä maailmaa. Tässä viitekehyksessä on myös entistä ymmärrettävämpää, miksi olen painottanut aiemmin Bergerin ja Luckmannin naturalistista lähtökohtaa tiedonsosiologiseen tutkimukseen. Se ei tiukan fenomenologisessa mielessä välttämättä sisälly subjektilähtöisiin todellisuustulkintoihin. Sen voidaan kuitenkin eksistentiaalifenomenologisen lähtökohdan myötä nähdä perustavalla tavalla sisältyvän postulaattina perustarakenteen ja toisten subjektien tunnustamisen myötä teoriaan. Tällöin niin eksistentiaalifenomenologian kuin naturalismin hengessä tunnustamme toisaalta subjektista riippumattomien olioiden perustavan vaikutuksen ilmiöitä kokevaan subjektiin siten, ettei subjekti voisi olla samanlainen ilman tätä oletusta, ja toisaalta samankaltaisuuden myös kaikille muille subjekteille kaltaisina, mikä on Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian lähtökohhta.

Yksinkertaistettu tapamme tulkita sosiaalisen tiedon ja subjektin suhdetta Tutkien analogiassa havainnollistaa todellisuuden muotoutumista yksilön kognitiossa. Muodostamme kokemusmaailmassamme subjektiivisesti maalattuja kuvia todellisuudesta eräänlaiseksi päällysrakenteeksi todellisuudelle. Vaikka tämä on pätevä kuvaus Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriasta, olisi lyhytnäköistä pitää muodostamista yksin subjektiivisena, sillä dialektisesti muodostuneena inhimillinen toiminta perustuu aina intersubjektiivisesti muodostuneisiin merkitysrakenteisiin (Berger ja Luckmann 1994). Sosiaalisten merkitysrakenteiden vaikutuksen subjektin omaan kokemusmaailmaan voi ymmärtää esimerkiksi niin, että historian saatossa muodostuneet uskomusrakenteet periytyvät eteenpäin vaikuttaen tapaamme kohdata todellisuutta. Vaikutuksen voi nähdä myös subjektien välisen tuoreen

”neuvottelun” tuloksena, jossa subjektit toiminnallaan luovat yhteisiä merkityksiä olemiselleen, kuten sopivat kiven pyhydestä, jolloin koko yhteisö alkaa kohdella sitä erityisenä. Ja kaikkein perustavimmin sen voi nähdä kielen vaikutuksessa käsitteellistämiseen ja käsittämiseen sekä mahdollisuutemme tämän myötä ylipäättään kiinnittää huomiota asioihin täsmällisemmin. (ks Berger & Luckmann 1994). Tässä mielessä todellisuutemme on sosiaalinen ja tätä tarkoitamme sanoessamme, että olemme sosiaalisia olentoja.

2.2.2 Subjektin toiminnan ja sosiaalisen toiminnan käsitteet

Tutkielmani analyysin mahdollistamiseksi avaan yksittäisen subjektin toiminnan ja yksilöiden yleensä sosiaalisen toiminnan eroa tarkentavilla painotuksilla verrattuna Bergeriin ja Luckmanniin (1994). Analysoidakseni subjektia, tuleekin minun erottaa teoreettisesti subjektille subjektiivisesti ilmenevä maailma subjektien välisessä toiminnassa intersubjektiivisesti muotoutuneista ilmiöistä.

Berger ja Luckmann (1994, 29 – 59) perivät fenomenologisesta tutkimusperinteestä teoriansa keskeiseksi käsitteeksi *arkielämän tieto*, jolla viitataan subjektin jokapäiväisiin tietämyksiin, joita ei sen syvällisemmin reflektoida. Heidän tutkielmansa puolestaan rakentuu keskeisesti *elämismaailman* tulkintojen ympärille (Berger ja Luckmann 1994, 29). (Aittola 2012). Tällä he viittaavat yleisesti kaikille läsnäolevaan sosiaaliseen todellisuuteen. Berger ja Luckmann (1994) kohdistavat katseensa kaikkien ihmisten jokapäiväiseen toimintaan, intersubjektiivisesti jaettuun elämismaailmaan, tutkiessaan sitä, kuinka tietäminen näyttää periytyvän ja muotoutuvan sosiaalisissa tulkinnoissa. Voimme näin luonnehtia, että arkielämän tieto on kykyä olla osana oman paikallisen kulttuurin elämismaailmaa. Se on subjektin kykyä vaivattomasti toimia odotettujen konventioiden mukaisesti. Elämismaailman voimme puolestaan nähdä koostuvan erinäisistä *uskomus-* ja *merkitysrakenteista*, joiden suhdetta yksilön subjektiivisuuteen voimme teoretisoida. Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian valossa näihin suhtaudutaan saavutettavana *tietona*, joka ilmenee yksilöiden toiminnassa. Kaiken sosiaalisesti tavoitettavissa olevan tiedon mieli oikeutuu käsitteessä *symboliuniversumi*, joka viittaa Bergerillä ja Luckmannilla (1994, 107 – 147) samanaikaisesti analyyttisestä näkökulmasta sosiaalisen tiedon potentiaaliseen totaalisuuteen ja

teorialähtöisestä näkökulmasta yksilöiden kohdistamaan asenteeseen todellisuuden mielekkyydestä kokonaisuutena, eli asenteesta tiedon eheydestä ja järkevyydestä.

Arkielämän tiedon luonnehdinnan pohjalta voimme ymmärtää käsitteen *kokemusmaailma* Bergerin ja Luckmannin (1994) yleiskäsitteenä yksilön subjektiiviseksi tavaksi kohdata todellisuutta, tai tarkentaakseni, siksi tavaksi, joka tällä luonnollisesti syntyy jo sisäistetyn merkitystodellisuuden varassa. *Merkitystodellisuus* puolestaan viittaa teoreettisesti yksittäisen subjektin ymmärtämisen hetkellisesti potentiaaliseen totaalisuuteen. Käsitteen merkitys näin ei ole määrittää tarkasti rajattua subjektille käsillä olevaa tietoa, vaan tehdä käsitteellinen erotus hetkellisesti läsnäolevan arkielämän tiedon ja potentiaalisesti läsnäolevan merkitystodellisuuden välille kunnioittaen subjektiivisen tiedon erityisyyttä fenomenologisessa mielessä. Tällöin merkitystodellisuus viittaa subjektilla subjektiivisesti käytössä olevaan tietoon. Käsitteen käyttö on fenomenologisesta viitekehyksestä nouseva tarkennus, joka ei sinänsä ole analyysi Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriasta sen enempää kuin johtopäätöskään, vaan sen tarkoituksena on mahdollistaa analyysia rakenteesta, joka ei tietoni mukaan eksplisiittisesti ilmene Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa.

Subjektin merkitystodellisuudesta puhuminen on teorian viitekehyydessä varsin luonnollinen asia, vaikkei käsitettä näin määriteltynä teoriassa käytetäkään. Palatakseni Tutkien maailmaan, viittaan merkitystodellisuudella yksittäisen Tutkan keräämään dataan, johonka tukeutuen tämä tekee tulkintoja maailmasta. Käsitteellä en kuitenkaan halua tehdä sitovia luonnehdintoja ihmisen kognitiivisesta kyvystä saavuttaa vanhaa kokemustaan jonkinlaisina muistodatan kuvajaisina, vaan ennemmin tehdä rajaavan luonnehdinnan siitä, ettei ihminen transsendentiaalisessa mielessä voi tavoittaa itsen ulkoisia merkityksiä. Näin ollen käsite kuvaa ihmisen arkielämän tiedon rakentumista tämän subjektiivisen merkitystodellisuuden varassa. Tässä mielessä käsite siis alleviivaa mainitsemani arkielämän tietoon sisältyvän näkökulman ihmisen ymmärryksen hetkittäisestä subjektiivisesta rajallisuudesta.

Berger ja Luckmann (1994) painottavat kielen perustavaa roolia tavassamme ymmärtää todellisuutta. Kieli on ilmiö, joka on rakentunut ihmisten keskinäisessä toiminnassa ja määrittää keskeisesti tapaamme hahmottaa

maailma käsitteellistämien kautta. Pystymme puhumaan asioista sujuvasti sen vuoksi, että niillä on nimi, ja samasta syystä osaamme myös sujuvasti huomata objekteja sekä kohdistamaan kiinnostuksemme niitä kohtaan. (Berger ja Luckmann 1994, 120 – 133).

Tämän avulla voimme puolestaan hahmottaa *intersubjektivisuuden* käsitteen Tutka-analogian viitekehyksessä. Kahden Tutkan puhuessa keskenään, molemmat ymmärtävät itse käsitteet subjektiivisesti rakentuneen merkitystodellisuutensa varassa, joskin ne ymmärtävät merkitykset kuitenkin riittävän samalla lailla ymmärtääkseen toisiaan pääasiassa todella menestyksekkäästi. Näin minkä tahansa käsitteen merkitystä voidaan luonnehtia samanaikaisesti subjektiiviseksi ja intersubjektiviseksi, riippuen tarkoitukseemme viitata joko käsitteiden ymmärtämisten eroihin tai ymmärryksen mahdollisuuteen. Koska tapamme hahmottaa kokemusmaailmamme kiteytyy keskeisesti *käsitteiden* ympärille, on koko jaettu elämissä maailmamme intersubjektivisessa mielessä huomattavan yhtenäinen. Käsitteiden merkitykset syntyvät jakamalla ne intersubjektivisesti, ja merkitysten ollessa jaettuja, objektivoituvat ne vähemmän joustaviksi, jolloin ne alkavat määrittämään tapojamme käsittää niin todellisuutta kuin tietämistäkin. (ks. Berger ja Luckmann 1994).

2.3 Oman ajatteluni fenomenologinen sitoutuneisuus

Subjektin ja tälle erillisen maailman käsitteellinen eronteko analyysini lähtökohtana nousee fenomenologisesta perinteestä, mikä on myös yksi Bergeriin ja Luckmanniin (1994) keskeisesti vaikuttanut ajattelutapa. Omassa ajattelussani tunnistan tulkitsevani heidän teoriaansa osin transsendentaalisuuden käsitteen kautta. Transsendentaalilla viitataan tässä yhteydessä fenomenologian aspektiin, joka tutkii tietoisuuden mahdollisuutta tavoittaa itsen ulkoista maailmaa. Sen vuoksi sitä kutsutaan *transsendentiksi*, läpäisemättömäksi. Sillä kuvataan subjektin toiminnan ulkopuolelle jääviä objekteja. Ajattelumallina sen soveltaminen näkyy erottaessani toisistaan Bergerille ja Luckmannille keskeisen näkökulman yksilöiden keskinäisestä toiminnasta sosiaalisena rakenteena, objektiivisen perustarakenteen sekä yksittäisen subjektin toiminnan tämän kokemusmaailmasta katsottuna.

Edellisen kappaleen esimerkeissä voimme nähdä Tutkien edustavan tällaisia transsendenttejä subjekteja, joiden kokemus ympäristöstä muotoutuu näiden keräämän datan perusteella. Tutkat sikäli kyllä ovat samassa "objektiivisessa" *maailmassa sinänsä*, ja havaitsevat tämän maailman sellaisena kuin se on. Heidän tietoisuutensa voidaan kuitenkin katsoa näkevän objekteissa merkityksiä vasta intersubjektiivisen elämissä maailman viitekehyyksessä. Karkeasti idean ero on huomattavissa esimerkiksi mieltämällä *kivi sinänsä* puhtaana objektina ja erottamalla siitä tietyllä kivelle annettu sosiaalinen merkitys, kuten pyhyys. Kuvittelemassamme maailmassa voimme tällöin nähdä olevan perustarakenteena fyysinen kivi, mutta maailman asukkaat, Tutkat, eivät koe tätä kiveä irrallaan sen pyhydestä, minkä osaamme ulkoapäin katsoen tulkita sen sosiaalisesti päällysrakenteeksi. Tämän myötä voimme mielekkäästi teoretisoida yksittäisen Tutkan mahdollisuutta kokea kyseinen kivi joko pyhänä tai tästä riisuttuna, mahdollisesti jopa joko-tai rakennetta laajempaan, sekä tämän merkityksiä kiven statukselle sinänsä.

Bergerin ja Luckmannin (1994) teorialle keskeinen käsite elämissä maailma viittaa siihen jaettuun maailmaan, jossa koemme olevamme. Käsitteellisesti on analyysini kannalta kuitenkin tärkeä erottaa se subjektin kokemusmaailmasta. Niiden ero syntyy Tutkien analogiassa mieltämällä kokemusmaailma subjektille transsendentissä mielessä omana kokemisen "näkökulmana", jonain itse muodostettuna, itselle välittömällä tavalla läsnäolevana ja muille tavoittamattomana. Tätä vasten taas elämissä maailma on yksittäisen Tutkan näkökulmasta jossain mielessä objektiivinen, vaikka sen samaan aikaan nähdään rakentuvan yksilöiden toiminnassa. Se on tutkien välisen kanssakäymisen seuraus, jonka kautta Tutka käsitteellistää objektin.

Vaikka olen painottanut pitkin tutkielmani viitekehystä sitä, kuinka elämissä maailma palautuu yksilöihin, tulee niissä erottaa eksplisiittisesti yksilöiden *subjekti* ilmiöitä kokevana toimijana monikosta *yksilöt*. Elämissä maailma berger ja luckmannlaisessa viitekehyyksessä palautuu *yksilöiden keskinäiseen toimintaan*, elämissä maailman tulkintaan (Aittola 2012, 57), muttei kokonaisuudessaan yksittäisen subjektin toimintaan.

Elämissä maailma yhteiskunnan rakenteena on olemassa jo ennen kuin yksittäinen Tutka syntyy. Vaikka yksittäinen Tutka häviäisi maailmasta, yhteiskunnan rakenne säilyisi. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö Tutka kykenisi

vaikuttamaan yhteiskuntaan. Tärkeä asia hahmottaa on vain se, että tämä tapahtuu intersubjektiiivisessa toiminnassa muiden Tutkien kanssa. Tämän vuoksi Tutka kohtaa elämismaailmansa jossain mielessä objektiivisena. On merkittävää erottaa, että vaikka yksittäisellä subjektilla on roolinsa yhteiskunnan olemassaolon ylläpidossa ja luonnissa, se ei palaudu siihen kokonaisuudessaan. Näin tulkittuna yhteiskunta *emergeituu* kaikista yksittäisistä subjekteista.

Tämän myötä selkeytyy, kuinka yhteiskunnan voidaan nähdä ”pakottavan” objekteille sinänsä merkityksiä kokevasta subjektista riippumatta, vaikka subjekti onkin osallinen yhteiskunnan konstituutiiossa. Samoin voimme myös hahmottaa, kuinka ”tieto” pakottaa subjektin tiettyyn raamiin. Se, että subjekti ylipäättään kykenee kohdistamaan tietoisuutensa objekteihin, perustuu pitkälle intersubjektiiivisesti muodostuneiden käsitteiden merkityksiä tuottavaan näkökulmaan.

Kun Bergerin ja Luckmannin (1994) teoreettinen viitekehys tarkennetaan tällaiseen muotoon, syntyy uusia näkökulmia, joiden valossa heidän teoriaansa analysoidaan tulkiten sitä, kuinka se voi nousta yksittäisestä subjektista. Voin tietää, että kaikkien ihmisjoukon toiminnassa muodostuneiden ilmiöiden taustalla on oltava kaiken mahdollistava yksilö. Vaikka on jo nyt ilmeistä, ettei joukkotoiminta, sosiaalinen tieto ja maailma, palaudu välttämättä yksittäiseen subjektiin, voidaan tämän näkökulmaa ilmiöön analysoida.

3 ANALYYSI SUBJEKTISTA YHTEISKUNNAN TEKIJÄNÄ

“SOCIETY IS A HUMAN PRODUCT. SOCIETY IS AN OBJECTIVE REALITY. MAN IS A SOCIAL PRODUCT.”
(BERGER & LUCKMANN 1966, 79)

Bergerin ja Luckmannin (1994) teoria tulee lopulta ymmärtää kahden merkittävän näkökulman kautta. He esittävät, että todellisuutta tulkitaan intersubjektiivisesti, eli että merkitykset syntyvät kanssakäymisessä. Tämän lisäksi he esittävät, että tämä tieto vaikuttaa takaisin tapaamme tulkita todellisuutta, jolloin tulkintamme ei lähtökohtaisestikaan ole omamme muista riippumattomassa mielessä, vaan pohjautuu jo aiemmin mieltämiimme yhteisiin tulkintoihin. (Berger & Luckmann 1994). Näin ilmenee yhteiskunnan rakenteen ja yksilön välinen dialektiikka. Fenomenologisesti katsottuna maailma kuitenkin rakentuu itsellisistä ja toisistaan erillisissä tietoisuuksissa elävistä subjekteista, eikä sosiaalisia merkityksiä ole olemassa ilman näitä. Koska mikään inhimillinen ei voi olla olemassa ihmisistä irrallaan, on mielekäs idea pyrkiä palauttamaan koko sosiaalinen ontologia yksilöiden tietoisuuteen ja toimintaan.

Osoittaakseni tarkentavia argumentteja yksittäisestä subjektista Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian viitekehyksessä, tutkin heidän teorian perusrakennetta. Heidän teoriassaan yhteiskunta palautetaan yksilöiden keskinäiseen toimintaan yksilön ja yhteiskunnan dialektiikassa. Se muodostuu kolmessa momentissa, joista jokaisella on vastineenaan sosiaalisen maailman olennainen piirre. Ulkoistamisella kiinnitämme huomion siihen, kuinka yhteiskunta on ihmisen tuotos. Objektivoitumisella kiinnitämme huomiota siihen, kuinka yhteiskunnasta tulee objektiivinen todellisuus. Sisäistämällä puolestaan kiinnitämme huomiota siihen, kuinka ihminen itse on sosiaalinen tuotos. Berger ja Luckmann kuitenkin painottavat, kuinka näitä ei voida ensinnäkään ymmärtää toisistaan erillään, ja toisaalta, etteivät nämä toteudu yksittäisen subjektin

mielessä, vaan yksilöiden keskinäisessä toiminnassa (Berger & Luckmann 1994, 74). Tällä tavalla pyrin muodostamaan uskottavia kuvauksia siitä, kuinka Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian kuvaukset ilmiöistä yksilöiden intersubjektiivisena toimintana näyttäytyy subjektin ilmiönä. Lähestyn teemaa analysoimalla heidän dialektiikan momenteja kutakin toisistaan erillään, pyrkien tulkitsemaan ilmiöiden palauttamista subjektin kokemukseen.

Opinnäytteeni keskeinen haaste on kyetä muodostamaan näkemyksiä teoriasta ottaen alkuperäisteosta arvostavalla tavalla huomioon kirjailijoiden tarkoitus. Teorian keskeinen näkemys perustuu omalla tavallaan hankalaan käsitteellistämiseen. Yksilön ja yhteiskunnan suhdetta kuvataan dynaamisena ja intersubjektiivisena ilmiönä, jota Berger ja Luckmann kutsuvat yksilön ja yhteiskunnan dialektiikaksi. Dialektiikkaa ei voida ymmärtää täysin ottamatta huomioon kaikkia sen osatekijöitä, ulkoistamista, objektivointia ja sisäistämistä, eikä se myöskään ole ymmärrettävissä staattisena ja subjektiivisena, vaan se on ymmärrettävissä ainoastaan jatkuvasti tuotettuna intersubjektiivisena toimintana (Berger & Luckmann 1994). Dialektiikan kokonaisvaltainen ymmärtäminen edellyttää kaikkien näkökulmien samanaikaista huomiointia.

Siitä huolimatta, että Berger ja Luckmann (1994) painottavat dialektiikan hahmottamista kokonaisvaltaisena ilmiönä, ovat he teoriassaan lähteneet purkamaan sitä osiin. Tämän tarkoitus on pyrkiä selventämään yksilöiden roolia niin subjektin kuin yhteiskunnankin muodostumisessa, ylläpidossa ja muovaamisessa. Vaikka kirjan keskeinen rakenne muodostuu kahtiajakoon, joista ensimmäisessä yhteiskuntaa tulkitaan objektiivisena ja toisessa subjektiivisena todellisuutena, viitoittaa teorian ymmärtämistä jatkuvasti taustalla oleva kolmijako ulkoistamiseen, objektivointiin ja sisäistämiseen. (Berger & Luckmann 1994).

Dialektiikan kolme momenttia eivät ole heidän itse kehittämiään, vaan ne ovat filosofian ja sosiologian perintöä. Tästä huolimatta näiden yhdistäminen tällä tavalla luetaan heidän ansiokseen. Ulkoistamista antropologisena välttämättömyytenä ovat esittäneet Hegel (1770 – 1831) ja Marx (1818 – 1883) ja sen biologisen perustan ja instituutioiden ilmaantumisen välisen suhteen muotoili Gehlen (1904 – 1976). Myös käsite objektivaatio on heiltä omaksuttu [*Objektivaation* käsitteen merkitys taustoittuu hieman paremmin huomauttamalla, että se on käännetty saksan kielen sanasta *Versachlichung*, jonka merkitys

muistuttaa enemmänkin esineellistymistä, ilman sanan sisäistämää negatiivissävyistä konnotaatiota (Raiskila 1994, 239, suomentajan huomautus teoksessa Berger & Luckmann, 1994), joskin itse kääntäisin sen vielä täsmällisemmin merkitykseen "asioituminen", tai *asiaksi tuleminen* eronteoksi käsitteeseen reifikaatio]. Sen sijaan sisäistämisen merkityksen painottamista tiedonsosiologian tutkimukselle dialektiikan kolmantena momenttina voidaan pitää Bergerin ja Luckmannin ansiona, vaikka aiemmin samankaltaisia ajatuksia on esittänyt Mead (1863 – 1931).

Dialektiikan momentit ovat Bergerin ja Luckmannin (1994) näkökulmat, joilla sosiaalista todellisuutta tarkastellessa sen rakenne palautetaan yksilöiden intersubjektiviseen toimintaan. Yksinkertaistaen niitä voidaan pitää heidän tapanaan jäsentää yhteiskunta dialektisena yksilöiden ja yhteiskunnan välisenä toimena, palauttaen inhimillinen toiminta yksilöiden toimeen. He pohjustavat ideaa huomauttamalla, että ihmisen biologiset tekijät vaikuttavat verrattain vähän tätä ympäröivään maailmaan. Vaistonvaraiset tekijät eivät itsessään selitä sitä, miksi "- - ihminen jatkoi paimentolaiselämää yhtäällä, ja siirtyi maanviljelykseen toisaalla" (Berger & Luckmann 1994, 60). Tällä he viittaavat siihen, ettei ole olemassa sellaista perustarakennetta, joka määräisi sosiokulttuuristen muodostelmien vaihtelevuutta, samalla lailla kuin biologinen keho määrää mahdollisuudestamme juosta, mutta ei lentää. Ymmärtääksemme sitä, miksi ihmiset voivat muodostaa niin monenlaisia kulttuureja, keskitymme ymmärtämään, mitä tämän mahdollistavan ihmisluonnon tulee olla. Näin voimme esittää, että ihmisluontona voidaan pitää sellaisia antropologisia piirteitä, jotka mahdollistavat eriytyneiden sosiokulttuuristen muodostelmien synnyn. Havainnoidessamme eri kulttuureita, voimme päätyä johtopäätöksiin, joiden mukaan yksittäinen kulttuuri voi vaikuttaa hyvin kahlitsevalla voimalla varsin spesifin normiston syntyyn, kun taas kulttuurien välillä samaiset normistot voivat poiketa toisistaan hyvin huomattavasti. Samoin voimme huomata näiden kulttuurien periytyvän varsin suoraviivaisesti sukupolvelta toiselle. Siihen nähden, miten monimuotoisesti kulttuuri voi ilmetä eri paikoissa, on se paikallisesti hämmentävän järjestynyt. (Berger & Luckmann 1994).

Berger ja Luckmann (1994) ehdottavat näkemyksen, jonka mukaan ihminen tuottaa oman maailmansa, jonka tuotteena tämä puolestaan kasvaa. Yhteiskunnan rakenne ei ole biologisesti määrättyä, eikä luonnonympäristö

määrää yhteiskunnallista järjestystä, joskin molemmat ovat mahdollistajan roolissa ja asettamassa mahdollisuuden rajat. ”Se [yhteiskunnallinen järjestys] on ymmärrettävissä ainoastaan inhimillisen toiminnan tuotoksena. Yhteiskunnalliselle järjestykselle ei voi antaa mitään muuta ontologista statusta hämärtämättä sen empiirisiä ilmenemismuotoja” (Berger & Luckmann 1994, 64 – 65).

3.1 Ulkoistaminen

Berger ja Luckmann viittaavat ulkoistamisella omien merkitysten jakamiseen muille subjekteille. Heidän mukaansa ulkoistaminen viittaa kahteen näkökulmaan: ”Ulkoistaessaan itseään, ihminen rakentaa maailman, johon hän ulkoistaa itsensä, todellisuuden, johon hän siirtää omat merkityksensä” (Berger & Luckmann 1994, 119). Yleisesti ulkoistamisen mahdollisuus viittaa ihmisen mahdollisuuteen päästä vaistojen tiukasti säätelemän sisäisen maailmansa ulkopuolelle (Berger & Luckmann 1994, 60). Verrattain tähän, vaistonvarainen elämä olisi eräänlaista kaaoksessa elämistä, josta selvittää luontaisesti vaistojen varassa. He esittävät, että vaistojen tilalle toimintaansa ohjaamaan ihmiset luovat inhimillistä järjestystä. (Berger & Luckmann 1994, 64). Inhimillistä järjestystä ei kuitenkaan luoda tyhjästä, vaan siihen kasvetaan. Se on olemassa jo ennen syntymää ja se muuttuu ihmisen elinaikana.

Berger ja Luckmann (1994) pitävät yhteiskunnan ja yksilön välisessä dialektiikassa yhtenä välttämättömänä momenttina ulkoistamista, eli jatkuvalla inhimillisellä toiminnalla yhteiskunnan tuottamista ja ylläpitoa. Tässä mielessä yhteiskunnallinen järjestys on ihmisen tuotos niin syntyperustaltaan kuin jokaisessa hetkessä ilmenemismuodoltaan. Sen nähdään muotoutuneen inhimillisen toiminnan seurauksena ja se säilyy ainoastaan, mikäli sitä uusinnetaan ja tuotetaan ihmisen toiminnalla. Yhteiskuntaa ei heidän mukaansa voida palauttaa mihinkään biologian kaltaisiin ”luonnonlakeihin”, vaan se palautuu itseään ulkoistaviin yksilöihin. Yhteiskunnallinen järjestys on jatkuvan keskeytymättömän inhimillisen toiminnan seuraus. (Berger & Luckmann 1994, 64 – 65). Yhteiskunnan olemassaolo on sen merkitysten jatkuvaa ulkoistamista.

Berger ja Luckmann (1994) painottavat, että ulkoistaminen on antropologinen välttämättömyys. Tällä he viittaavat näkökulmaan, jonka mukaan

ulkoistaminen kuvastaa inhimillistä prosessia, joka näyttäisi tämän biologisten välineistön vuoksi sekä mahdolliselta, että kulttuurittomuuden kaaoksen välttämisen mielessä välttämättömältä. He siis esittävät, että vähäisten vaistonvaraisten tekijöiden vuoksi ihmisten pitää tukeutua itse luomiinsa toimintaa ohjaaviin vietteihin saadakseen järjestystä muutoin kaoottisena näyttöytyvään maailmaan. (Berger & Luckmann 1994, 65). Näin he esittävät, että yksittäiseen tekijään palautettuna ihmisen tapa välittää tietoisuutensa tiloja näin rikkaasti ja tarkoituksenmukaisesti ylläpitääkseen toimintaansa ohjaavia merkityksiä näyttää varsin keskeiseltä inhimillisyyttä kuvaavalta tekijältä.

Käsite, jota Berger ja Luckmann (1994) käyttävät jatkuvasti rinnakkain ulkoistamisen kanssa, on *inhimillinen toiminta* (human activity). Määritellessään teoreettista viitekehystä he viittaavat tulkintaansa Marxin perusta – päällysrakente -ajattelusta määritellessään perustaksi inhimillisen toiminnan ja päällysrakenteeksi tämän toiminnan luoman maailman (Berger & Luckmann 1994, 16). Tässä mielessä inhimillistä toimintaa ovat esimerkiksi ilmeet, joilla ulkoistetaan suuttumusta, ja seinään heitetty puukko, jolla ulkoistetaan vihaa. Inhimillisen toiminnan merkitys näyttäisi syntyvän erotuksena yksilön kognitiivisista tiloista viittaamaan sellaiseen keholliseen toimintaan, joka sisältää sekä tuottajansa että toisten ihmisten yhteisen maailman elementtejä. (Berger & Luckmann 1994, 45).

3.2 Ulkoistaminen tietoisuuden toimintana

Inhimillisen toiminnan yhteys ulkoistamiseen selviää selkeimmin alkuperäisteoksesta englannin kielellä. Viitaten minuuteen kokevana oliona, he huomauttavat, että ihmisen kehosuhde on samanaikaisesti kokonainen ja erillinen. Ihminen samanaikaisesti kokee kehonsa omakseen, mutta kykenee erottamaan sen minuudestaan. (Berger & Luckmann 1966). ”Tässä mielessä minuus kokevana oliona toteuttaa inhimillistä toimintaa käyttäessään kehoaan johtimena materiaaliseen maailmaan, ja ulkoistaessaan subjektiivisia merkityksiä” (Berger ja Luckmann 1966, 68, kirjoittajan vapaa suomennos). Tämä subjektiivisen tietoisuuden ja kehollisuuden erottaminen selkeyttää käsitteiden *inhimillinen toiminta* ja *ulkoistaminen* eroa. Ulkoistaminen tässä mielessä viittaisi inhimillisen toiminnan avulla toteutettuun subjektiivisten merkitysten

välittämiseen. Inhimillinen toiminta on siis mitä tahansa kehollista toimintaa, mutta puhumalla ulkoistamisesta viitataan erityisesti ihmisen tietoisuuden mahdollisuuteen saattaa merkityksiä muiden tavoitettavaksi kehoa välineellistämällä.

Saman inhimillisen toiminnan ja ulkoistamisen erottelua voidaan nähdä saavan tukea dialektisyyden vaatimuksesta. Kuten jo aiemmin sanottu, painottavat Berger ja Luckmann, ettei yhteiskunnan olemassaoloa selittävää dialektiikkaa voida ymmärtää erottamalla momenteja toisistaan (Berger & Luckmann 1994, 147). Jokainen momentti edustaa erityistä välttämätöntä näkökulmaa siihen, miksi yhteiskunta rakentuu toiminnassamme dynaamisessa dialektiikassa. Tämän myötä näemme ulkoistamisenkin merkityksen nimenomaan sen kautta, että se on yhteydessä subjektin jo sisäistämiin yhteiskunnallisiin merkityksiin. Nähdäkseni tällainen väite ei estä näkemästä, etteikö yksilö voisi ulkoistaa merkityksiään jo sisäistetyistä merkityksestä riippumatta. Sen sijaan se painottaa, ettei dialektisyyttä voi olla ilman ulkoistamisen mahdollisuutta välittää jo sisäistettyjä yhteiskunnallisia merkityksiä.

Tässä vaiheessa on syytä tarkentaa, mihin Berger ja Luckmann (1994) viittaavat puhuessaan tietoisuudesta. Heille tietoisuus on intentionaalista, eli se suuntautuu aina johonkin kohteeseen, eikä sitä voida ymmärtää muulla tavalla. Emme heidän mukaansa koskaan saavuta tietoisuuden peruskerrosta sinänsä, vaan voimme hahmottaa sen vain intentionaalisuutena. (Berger & Luckmann 1994, 31).

Inhimillisen toiminnan ja ulkoistamisen jaottelun myötä kiinnitty huomio tutkielmani kannalta merkitykselliseen kysymykseen siitä, millä tavoin yhteiskunnallinen todellisuus palautuu ihmiseen ulkoistamisen osalta. Bergerin ja Luckmannin teorian tarkoituksena on palauttaa sosiaalinen todellisuus ihmisten toimintaan yleensä, kun taas itse olen kiinnostunut tulkinnoista, kuinka se palautuu yksittäisen subjektin toimintaan. He sanovat kahdessa kohtaa teoriassaan, että ainoa ontologinen status, mikä yhteiskunnallisen todellisuuden voi olla, on inhimillinen toiminta (1994, 65 ja 73).

Analyttisesti voisi olla mielekästä ajatella, ettei yksittäisen subjektin tietoisuuden rooli sinänsä ole välttämätön ulkoistamisen prosessissa. Ensinnäkin tietoisuuden merkitykset ovat joka tapauksessa jossain mielessä transsendentit eli ehdottomuuden mielessä tavoittamattomat toisille yksilöille sisäistettävänä,

minkä lisäksi voimme varsin helposti kuvitella toisten subjektien ymmärtävän tulkittavia merkityksiä väärin, sillä inhimillisen toiminnan tuotteet tietoisuuden sisällön ruumiillistumina ovat aina jossain mielessä monitulkintaisia. Tässä mielessä voimme siis kyseenalaistaa tietoisuuden välttämättömyyttä sillä perusteella, että on jopa varsin kuviteltavissa, että joku tulkitsee merkityksiä toisen toiminnasta tavalla, joka on toimijan tietoisuudesta riippumaton. Lopulta tulkittavat toimet ovat kuitenkin ruumiillistuneita, eli muut subjektit tavoittavat vain toiminnan, josta he tulkitsevat merkityksiä.

Kuitenkin, kuten aiemmin jo toin esiin, sisältyy ulkoistamiseen jo teoria-analyttisesti tietoisuuden rooli. Paitsi että Berger ja Luckmann ovat ilmaisseet tämän hyvin suorasti (1966, 68), on koko dialektiikka heidän teoriansa viitekehyksessä mieleton, ellei ulkoistamisen ehdoksi aseteta tietoisuutta, joka välittää edelleen sisäistettyjä merkityksiä. Dialektiikan mielessä ihminen voi uusintaa tai ylläpitää yhteiskunnallisia rakenteita vain, jos tämä sisäistää ne ennen uudelleenulkoistamista. Asiaa voi tarkentaa myös siltä osin, että vaikka kuvittelisimme jonkun ulkoistavan yksilöllisiä merkityksiään siten, ettei siihen vaikuta mikään sisäistetty (jos tämä ylipäätään on mahdollista), niin yhteiskunnalliseksi rakenteeksi se muotoutuisi vasta melko laajan intersubjektiiivisen prosessin myötä, jolloin se vaatii dialektisyyden huomiointia. Näin ollen näyttäisi siltä, että sikäli kun puhumme yhteiskunnallisen rakenteen palauttamisesta ihmisen toimintaan berger ja luckmannlaisessa yksilöiden intersubjektiiivisessä viitekehyksessä, ei yksittäisen subjektin tietoisuuden roolia voida asiassa ohittaa.

Tämän pohjalta voimme nähdäkseni tehdä kaksi luonnehdintaa yksittäisen subjektin roolista yhteiskunnan ontologisena ruumiillistumana. Ensinnäkin tietoisuus mahdollistaa yhteiskunnallisen rakenteen ulkoistamisen. Kun subjekti on sisäistänyt yhteiskunnallisesti relevanttia tietoa, voi tämä toimia yhteiskunnassa tämän huomioiden ja uusintaa sitä. Yksittäisen subjektin näkökulmasta tämä näyttäisi asettavan yhteiskunnallisen toiminnan yksilön tietoisuudesta nousevaksi, mikä puolestaan näyttäisi mahdollistuvan tietoisuuden muotoutuessa merkitysten sisäistämisen myötä. Tämän myötä näyttänee ymmärrettävältä, kuinka subjekti kykenee kohdistamaan tietoisuuttaan toiminnassa mihin tahansa sen mukaisesti, kun on sen sisäistänyt, minkä myötä tarkoituksenmukaisen ulkoistamisen kokemus tulee ymmärrettäväksi. Toiseksi

tietoisuus on yhteiskunnallisen ulkoistamisen edellytys. On itsessään triviaali väite, että yksilön tietoisuus voi kiinnittyä vain sellaiseen tietoon, minkä se on oppinut tunnistamaan. Sellainen rakenne, jota subjekti ei ole sisäistänyt, ei tämä myöskään voi tietoisuudessaan käsitellä.

Tässä vaiheessa huomioin lyhyesti subjektiivisen ja yhteiskunnallisen merkityksen erosta, jotta argumentointini näyttäisi kokonaisuudessaan johdonmukaiselta. Sanoessani, että yhteiskunnallisen merkityksen ulkoistamisen edellytys on sen sisäistäminen, en tarkoita väittää, etteikö subjekti voisi ulkoistaa omia subjektiivisia merkityksiään. Tarkennukseni alleviivaa vain sitä huomiota, että puhuaksemme tiedosta intersubjektiivisessä merkityksessä, on intersubjektiivisuus ja sitä edeltävä sisäistäminen teorian viitekehyksessä välttämätöntä. Sen sijaan sivuutan keskustelun subjektin tavoittamasta a priori analyyttisestä tiedosta episteemisenä keskusteluna.

Kokonaisuudessaan siis on huomioitava, että yksittäinen subjekti voi ylläpitää yhteiskuntaa ainoastaan siinä määrin, kuin on sitä sisäistänyt. Samalla on triviaali väite, että yhteiskunnat ovat lähtökohtaisesti niin monimutkaisia kokonaisuuksia, että tuntuu mahdottomalta edes kuvitella, että yksittäinen subjekti voisi sen sisäistää kokonaisuudessaan. Näin sanottuna näyttää siis ilmeiseltä, ettei yhteiskunta palaudu yksittäiseen subjektiin kokonaisuudessaan, eikä oikeastaan ole kokonaisuutena ymmärrettävissäkään yksittäiseen subjektiin palautettuna. Yksilö ulkoistaa merkityksiään relevanssiensa mukaisesti, eivätkä ne voi syntyä tämän merkitystodellisuutta laajemmassa viitekehyksessä. Teorian valossa yhteiskuntaa kokonaisuutena ei siis voida ymmärtää yksittäisen subjektin näkökulmasta käsin.

3.3 Objektivoituminen

Inhimillinen toiminta ja sen tuotteet voivat *objektivoitua*, eli manifestoida subjektiivisia merkityksiä inhimillisen toiminnan tuotteena. Inhimillinen toiminta voi myös välittää ja ylläpitää jo objektivoitunutta symbolista merkitystä. Objektivoituminen mahdollistaa niin pragmaattisten subjektiivisten merkitysten välittämisen henkilöltä toiselle, niiden yliajallisen säilyttämisen, kuin myös niiden välineellisen käytön alkuperäisestä merkityksestä irrallaan. Objektivaatio perustuu inhimillisen toiminnan mahdollisuuteen tuottaa objektivoituneita

merkityksiä sisältäviä tuotteita, jotka ovat ihmisten yhteisen maailman elementtejä. Tämän myötä subjekti voi tarkoituksellisesti ulkoistaa subjektiivisen mielensä merkityksiä. Tuotteiden objektivoituessa, nämä elementit voivat subjektien välisen toiminnan kautta saada uusia intersubjektiivisiä merkityksiä, joita inhimillisen toiminnan tuotteet välittävät. (Berger & Luckmann 1994, 45 – 46). Dialektiikan myötä subjektiivisiä merkityksiä tulkitaan intersubjektiivisten merkityksen kautta.

Objektivaatio on prosessi, jossa inhimillisen toiminnan ulkoistetut tuotteet saavuttavat objektiivisuuden luonteen. Tässä mielessä ”sosiaalista maailmaa luonnehtivalla objektiivisuudella ei ole muuta ontologista statusta kuin se inhimillinen toiminta, joka sen on tuottanut” (Berger & Luckmann 1994, 73). Objektivoituneita merkityksiä voivat saada mitkä tahansa inhimillisen toiminnan tuotteet. Voimme nähdä jarrujäljen asvaltissa ilmentävän holtitonta ajamista tai poltetun talon yritettyä vakuutuspetosta. Nämä kaikki ovat olemassa konkreettisesti kaikkien nähtävissä, jolloin tekijän taustalla oleva mielentila konkretisoituu meille materiaalisena tuotteena. (Berger & Luckmann 1994).

Berger ja Luckmann (1994) kuvaavat objektivoitumista osana institutionalisoitumisen prosessia. Instituutioitumisen alkuperän voimme yksinkertaisimmillaan nähdä sen yksilöiden rutinoituvan toiminnan tarkoituksenmukaisena yhteensovittamisena. Toiminnan vakiintuessa yksittäisiin toimiin liitetään merkityksiä, jotka muuttavat toimien alkuperäistä merkitystä. Yleisesti ottaen kaikista kokemuksista vain murto-osa jää ihmisten muistiin. (Berger & Luckmann 1994, 65 – 81) Bergerin ja Luckmannin mukaan kokemus *kerrostuu* (sedimentation) intersubjektiivisessä toiminnassa (Berger & Luckmann 1994, 81). Käsitteen merkitys on kuvata elämänsä aikana kronologisesti kasautuvaa yhteisen tietovarannon kerrostumista, joka mahdollistaa elämänsä hahmottamisen. Yksinkertaisessa instituutioitumisessa sen voidaan nähdä olevan merkitysten ja roolien limittäytymistä ja päällekkäin asettumista; toistensa varaan rakentumista. Uudet ratkaisut tehdään vanhojen pohjalta. Tällöin uuden tiedon nähdään muovautuvan sosiaalisesti jaetun tietovarannon pohjalta.

Merkittävä objektivoitumien tyyppi on merkit ja symbolit, jotka ovat ryhmittyneet merkkijärjestelmiksi. Ilmeisin muoto tästä on puhuttu ja kirjoitettu kieli. Sen erityislaatu ymmärretään *monotetisaation* käsitteellä. Sillä tarkoitetaan

intersubjektiiivisen objektivoituman mahdollisuutta irtoutua täysin sen historialliskontekstuaalisesta relevanssista. Tällöin sen nähdään olevan erillinen sen alkuperäisestä merkityksenluontiprosessin toisintamisesta ja itsessään kiinteä kokonaisuus. (Berger & Luckmann 1994, s. 83). Nähdäkseni kuvauksen avulla kykenemme ymmärtämään, kuinka monotetisoitunutta tuotetta voidaan käyttää välineellisesti paljon luovemmin kuin tilannesidonnaista objektivoitumaa. Berger ja Luckmann kirjoittavat itsekin siitä, kuinka nyky-yhteiskunnan monimutkainen tiedon jakautuminen edellyttää yksinkertaisten objektivoitumien sedimentoitumista ja sosiaalisesti monimuotoista merkitysten jakamista (Berger & Luckmann 1994, 81). Tämä mahdollistuu monotetisoituneen objektivoitumista koostuvan merkkijärjestelmän avulla. Kielen merkittävyyttä ilmentää juuri sen välineellinen mahdollisuus välittää merkityksiä ja tämän myötä luoda abstrakteja tietoisuuden intention kohteita. On paljon mielekkäämpää keskustella omasta pettymyksen tunteesta kuin ilmentää sitä naiivin välittömillä teoilla. Bergerin ja Luckmannin mukaan (1994) kieli tekee oman subjektiviteettini todellisemmaksi niin itselleni kuin toisellekin; kykenen puhumaan itsestäni ja reagoimaan huomioihini spontaanisti itse. Voin myös ottaa etäisyyttä puheeni kohteena olevaan tunteeseen, vaikka se olisikin omani. (Berger & Luckmann 1994).

Subjektin näkökulmasta kieltä merkkijärjestelmänä luonnehtii objektiivisuus. Tässä mielessä se kohdataan ulkoisena tosiasiana, joka kohdistaa itsen vaatimuksia. Kieli pakottaa minut tiettyihin toiminnan rajoihin, kuten kielen lainalaisuuksiin, eli sen käytön tarkoituksenmukaisuuteen. En voi puhua suomea saksan kielioppisäännöillä; en voi käyttää itse keksimiäni sanoja; joudun huomioimaan puhekuulttuuriin liittyviä normeja. Toisaalta kieli tarjoaa mahdollisuuden sujuvasti ulkoistaa ja objektivoida subjektiivisia merkityksiäni, mutta toisaalta käsitteet omalla kielellänikin ohjaavat huomioni kohteita ja kieli abstrahoi merkitykseni tyypityksiksi. (Berger & Luckmann 1994, 49). ”Kieli asettaa objektivoituneen yhteiskuntajärjestelmän perustavimpaan loogiseen viitekehykseen” (Berger & Luckmann 1994, 77).

Kieli mahdollistaa yhteisen tietovarannon varsin joustavan käytön. Objektivoitumien rinnakkaisvaikutusten, kuten jatkuvan sedimentoitumisen ja periytymisen, seurauksena myös muut objektivaatiot kuin symbolinen kieli voivat monotetisoida. Tällöin niiden voidaan nähdä muodostavan historiallisesti irrallisia intersubjektiiivisiä merkityskehysiksi eli instituutioita. (Berger & Luckmann

1994, 65 – 84). Berger ja Luckmann (1994) painottavat merkittävänä näkökulmana tähän *legitimaation* prosessia. Legitimaatio on heille eräänlainen toisen asteen objektivaatio, kuten he sitä kutsuvat. Siinä tiettyyn merkityskehukseen kiinnittyneisiin objektivoitumiin tuodaan uusia merkityksiä, joilla ne pyritään tekemään subjektiivisesti uskottaviksi. Näin legitimaatiota tyypillisestä nähdään motivoivan merkitysten integroiminen. Tämän tarve näkyy kahdella tasolla: toisaalta yksilöllä on tarve kokea instituutiojärjestelmän kokonaisuus mielekkäänä riippumatta siitä, mihin sen prosesseista itse osallistuu. Toisaalta taas yksilöllä on yhtäläisesti tarve kyetä näkemään elämänsä kokonaisuutena, jossa elämän eri vaiheet ajankohtaisine institutionaalisine prosesseineen näyttäytyvät tälle subjektiivisesti mielekkäinä. (Berger & Luckmann 1994, 107 – 108). Kokonaisuutta kuvaa varsin hyvin odotus kaiken mielekkyydestä, ikään kuin taustalla olevasta mielestä tai mielekkästä suunnittelusta.

Legitimaation huipentuminen tapahtuu Bergerin ja Luckmannin teoriassa *symboliuniversumin* viitekehyydessä. Se on teoreettinen traditio, joka viittaa mahdollisuuden kokea *kaikki* symbolisena kokonaisuutena. Symbolisia prosesseja ovat mitkä tahansa jokapäiväisen elämän ulkopuoliset käsitteellistymät, joihin inhimillisellä toiminnalla voidaan viitata. Tämän myötä viittausten määrä muuttuu äärettömäksi. Berger ja Luckmann viittaavat symboliuniversumilla kaiken kattavaan viitekehukseen, joka selittää koetun universumin sanan kirjaimellisessa merkityksessä. (Berger & Luckmann 1994, 111).

Yhteiskunnallisen tietovarannon laaja leviämistä voidaan analysoida Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa vielä pitkälle muun muassa eri ihmisten relevanssien johdannaisvaikutuksilla, kuten näiden synnyttämällä yhteiskunnallisilla rooleilla. Tutkielmani kannalta olennaisempaa on ymmärtää, ettei kaikki tieto ole kaikkien saatavilla, ja että tämä on ihmiselle varsin luonnollinen asia. Berger ja Luckmann (1994) painottavat, ettei yhteinen tietovaranto ole kaikkien saatavilla ja saattaa sisältää jopa keskinäisiä ristiriitaisuuksia (Berger & Luckmann 1994, 77), kun joku haluaa kaivaa turvetta ja toinen suojella soita. Sosiaalinen toimivuus ei kuitenkaan edellytä yhteiskunnallisten rakenteiden integroitumista yhdeksi johdonmukaiseksi järjestelmäksi. Tämän sanottuani huomautan kuitenkin, että yksittäisten

objektivoitumien merkitykset näyttäisivät pyrkivän ainakin jonkinasteiseen johdonmukaisuuteen (Berger & Luckmann 1994, 77).

Palataksemme instituutioitumiseen, on merkityksellistä huomioda, että instituutioitumista tapahtuu hyvin joustavasti arkisessa elämässämme. Jokainen tilanne, jolla on jotain inhimillistä relevanssia, voi tulla instituutioituneen merkityksenannon ja järjestyksen kohteeksi. Tämän myötä kykenemme huomaamaan, kuinka eri ihmisillä voi olla keskenään varsin erilaisia relevansseja. Kaikessa yksinkertaisuudessaan toista kiinnostaa että auto liikkuu, toista taas kuinka se liikkuu. Tämän myötä ihmisen tietovaranto voi hajota varsin laajalle erilaiseksi. Relevanssirakenteet ovat kuitenkin pääasiassa yhteensopivia, sillä elämme samassa symboliuniversumissa, joskaan sille ei ole mitään tätä välttämättömäksi tekevää ehtoa. (Berger & Luckmann 1994, 76).

Mielenkiintoinen huomio tähän liittyen on, että ihmisillä tuntuisi olevan hämmentävän samanlaisia ajatuksia siitä, mitä on olla jokin instituutio. Räikeät eroavaisuudet löytyvät silloin, kun kysytään, miksi jokin on niin kuin se on, tai millaiseksi jonkin tulisi tulla. Bergerin ja Luckmannin (1994) mukaan, koska ”hyvin soiva yksilö ’tietää’ sosiaalisen maailmansa olevan johdonmukainen kokonaisuus, hänen on pakko selittää sen toiminta samoin kuin toimintahäiriökin tämän ’tiedon’ muodossa” (Berger & Luckmann 1994, 79). Instituutioiden keskinäisen suhteen mielekkyyden yhteensovittamisen ongelma on nimenomaan subjektiivinen (Berger & Luckmann 1994, 96). Mainittua ”tietoa” kaiken johdonmukaisuudesta tulkitsen eräänlaisena asenteena subjektille hallitsemattomana näyttäytyvää sosiaalista tietovarantoa kohtaan, jonka myötä subjekti Bergerin ja Luckmannin mukaan integroi kaikkien tälle relevanttien instituutioiden merkitykset subjektiivisessa merkityksenannossaan yhteen (Berger & Luckmann 1994, 78). Yksilöillä näyttäisi olevan asenne todellisuutta kohtaan kokonaisena ja ymmärrettävänä.

Objektivoitumisen äärimmäinen ilmiö on *reifikaatio* (Verdinglichung), jolla tarkoitetaan subjektin kokevan ihmisten tuottamat tuotteet esinemäisinä, ei-inhimillisinä ja jopa yli-inhimillisinä. Tällöin kokemus inhimillisistä tuotteista on, kuin ne eivät alkuunkaan olisi inhimillisiä eikä ihminen niihin voisi vaikuttaa. (Berger & Luckmann 1994, 103). Reifikaation erottaminen objektivaatiosta on olennaista, sillä se vaikuttaa keskeisellä tavalla yhteiskunnallisen rakenteen ja subjektin väliseen dialektiikan luonteeseen.

Bergerin ja Luckmannin (1994) mukaan inhimillisen objektivoituman reifikoituessa tietoisuus subjektin ja yhteiskunnallisen tuotteen välisestä dialektisyydestä hämärtyy. Jo itse objektivoituminen merkitsee yhteiskunnallisen maailman ilmenemistä itsen ulkopuolisena asiana, mutta tällöin se säilyttää vielä statuksensa inhimillisenä tuotteena. Tällöin säilyy ymmärrys siitä inhimillisen toiminnan tuotteena, eli jonain, mikä on paitsi ihmisten tekemää, myös voi muuttua ihmisten toiminnan seurauksena. Reifikoitunut tuote sen sijaan kääntää tilanteen päinvastaiseksi: ihminen menettää kokemuksensa yhteiskunnallisesta maailmasta inhimillisenä tuotteena, jolloin hänestä tulee yhteiskuntansa tuote. Reifikoitunut rakenne kohdataan äärimmäisen jähmettyneenä, objektiivisena ihmiselle ulkoisena pysyvänä asiana. (Berger & Luckmann 1994, 104). Berger ja Luckmann korostavat, että reifikaatio on kuitenkin vain ”tietoisuuden kokemusmuoto, jossa inhimillinen maailma ilmenee esinemäistyneessä muodossa” (Berger & Luckmann 1994, 104). Näin he alleviivaavat, että kaikesta huolimatta ihminen jatkaa maailman tuottamista, mutta mielenkiintoista kyllä, kykenee tuottamaan maailman, jossa kieltää itsensä sen tuottajana.

Mikä tahansa yhteiskunnallinen rakenne tai sen osa voi reifikoitua. Yleisesti ottaen mikä tahansa inhimillinen ilmiö reifikoituu, kun sille annetaan inhimillisestä toiminnasta riippumaton ontologinen status. Tätä voi siis olla merkittävä yhteiskunnallinen rakenne, kuten jumalan luoma järjestys, tai rooli, kuten trollitehtaan työntekijä, joka ”toteuttaa toimenkuvaansa”. Bergerin ja Luckmannin mukaan reifikoituminen saa inhimillisen maailman sulautumaan yhteen jonkin ihmisestä ulkoisen kanssa, joka ilmenee ihmisen irtisanoutumisena toimintansa vastuusta. Roolien osalta se kaventaa itsen ja roolin välistä subjektiivista etäisyyttä. (Berger & Luckmann 1994, 105 – 106).

3.4 Tieto intersubjektiivisena ilmiönä

Tieto on yhteiskunnan dialektiikan keskiössä. Tieto synnyttää tavat ja kanavat, joilla ulkoistaminen tuottaa objektiivisen maailman. Tieto objektivoi maailman kielellisesti ja järjestää sen asioiksi ja esineiksi, jotka koetaan todellisuudeksi. Tieto sisäistetään sosialisatiossa objektiivisesti paikkansa pitävinä totuuksina. Tämän myötä tieto voidaan nähdä totena kahdessa mielessä: se voidaan nähdä

toteamisena, eli objektivoituneen tiedon sisäistämisenä, sekä toteutumisenä, eli tiedon jatkuvana tuottamisena. (Berger ja Luckmann 1994, 79 – 80).

Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa yksi keskeistä huomioista on osoittaa, kuinka ”tieto” periytyy ihmiseltä toiselle siten, että perinnöllä tyypillisesti on varsin raskas vaikutus yhteiskunnan olemiselle. Yhteiskunta tässä mielessä ei kuitenkaan ole heillä mikään entiteetti, vaan sen ainoa ontologinen status palautuu subjektin toimintaan (Berger & Luckmann 1994, 73). On siis tärkeä muistaa, että kun puhumme sosiaalisen ontologian rakenteen osasta nimellä, kuten ”tiedosta” tutkielman viitekehyksessä, sitä ei pidetä riippumattomasti olemassa olevana oliona, vaan yksilöiden toimintaan palautuvana ilmiönä. Kuitenkin niin alkuperäisen teorian kuin tutkielmani onnistumisen kannalta on merkittävää kyetä puhumaan asioista niiden ymmärrettäväksi tekemiseksi. Tässä tulee kuitenkin minun kirjoittajana samoin kuin sinun lukijana kiinnittää huomiota tutkielmani dekonstruktiviseen luonteeseen, jossa jo arkielämässämme merkitykseltään vakiintunutta tietoa käsitellään palauttaen se mahdollisesti totunnaista kapeampaan merkityskehykseen.

Tieto näyttäytyy subjektille objektiivisena. Sen vuoksi sitä luonnehditaan yksilöihin palautettuna jonain irrallisena, jota yksilöt ylläpitävät, muuttavat ja luovat. Tämä luonnehdinta kuitenkin ylikorostaa yksittäisen subjektin mahdollisuutta vaikuttaa objektivoituneeseen tietoon. Vaikka yksittäinen subjekti tiedon kieltäisikin, tieto ei välttämättä menetä muiden yksilöiden tietoisuudessa statusta objektiivisena tietona. Voimme luonnehtia näin kaksi äärimmäistä luonnehdintaa tiedosta Bergerin ja Luckmannin (1994) pohjalta: jos kukaan ei tiedä, niin tietoa ei viitekehyksen merkityksessä ole olemassa. Tällöin on myös intuitiivista korostaa ihmisen roolia tiedon olemassaolon ehtona. Toisaalta, jos yksittäinen subjekti lakkaa pitämästä jotain tietona, niin tällä ei välttämättä ole mitään merkitystä tiedon kannalta. Voimme kuvitella jonkun kieltävän omistamisen subjektiivisena oikeutena, mutta silti saavan osakseen yleistä paheksuntaa jäätyään kiinni ruoan varastamisesta kaupasta. Tämän myötä näemme, ettei tieto intersubjektiivisena ilmiönä palaudu yksittäisen subjektin toimintaan.

Yksittäisen subjektin mielenmaiseman tarkastelu ei näytä tuottavan tulosta tällä tavalla, joten huomio tulee kääntää yksilöihin monikossa. Tällöin kiinnitämme huomiomme muiden yksittäisten subjektien joustamattomuuteen

tiedon statuksen suhteen. Rinnastaessamme tämän edellisessä luvussa pinnallisesti avaamaani Bergerin ja Luckmannin selvitykseen objektivoitumisen osatekijöistä (1994), jossa kuvataan niitä yksittäisiä mekanismeja, joilla subjektien keskinäisessä toiminnassa pragmaattisesti syntynyt totunnaistunut tapa muuttuu objektiiviseksi sosiaalisesti rakenteeksi, näyttäisi siltä, että yksilötasolla tapahtuva muutos on tietoon suuntautunutta asenteellista jähmeytymistä, joka lisääntyy eriteltyjen instituutioitumisen tekijöiden myötä.

Tietoa näyttäisi tällöin kuvaavan sen intersubjektiivinen luonne. Luonnehtiaksemme jotain tiedoksi Bergerin ja Luckmannin (1994) viitekehyksessä, näyttäisi merkittävältä nähdä tieto nimenomaisesti yksilöiden jakamana samanmielisyytenä. Tieto voitaisiin siis nähdä osaltaan yksittäisen subjektin luottamuksena ja odotuksena siitä, että tieto toteutuu. Kuten luvun alussa viittasin Bergerin ja Luckmannin teokseen, on tieto heille toteutumista ja toteuttamista. Se voidaan siis nähdä toisaalta luottamuksena siihen, että toteuttaessani tietämistäni koskevaa toimintaa, on sen vastaanotto ymmärrettävää, ja toisaalta osaamisena ennakoida muiden toimintaa ymmärtäen heidän toimintansa merkityksiä. Näin tieto näyttäisi palautuvan varsin laajaan ennakoitavuuteen sosiaalisissa tilanteissa, mikä osaltaan vaatii vakiintuneita suhtautumisia yksittäisiltä subjekteilta.

Jähmettyminen subjektien asenteena mainitsemassani mielessä on joustavampi tapa kuvata Bergerille ja Luckmannille keskeistä käsitettä objektivaatio. Tämän perustelu vaatii kuitenkin vielä erottelun, sillä nähdäkseni Berger ja Luckmann käyttävät käsitettä objektivoituma adjektiivina hieman sekoittaen kahdesta asiasta. He viittaavat sillä subjektiivisen arkielämän tiedon mahdollisuuden ruumiillistua inhimillisessä toiminnassa, minkä lisäksi he käyttävät sitä myös kuvaamaan tietämisen rakenteiden mahdollisuutta objektivoitua pragmaattisesta toiminnasta objektiiviseksi tiedoksi (Berger & Luckmann 1994, mm. s. 45). Nähdäkseni on kuitenkin varsin eri asia puhua arkielämän tiedon ruumiillistumisen mahdollisuudesta, joka nähdäkseni vastaa lähinnä heidän ongelmaansa subjektin ruumiista emergoituvaan tietoisuuden transsendenssista, kuin puhua intersubjektiivisen objektivoituman irrottautumisesta tilannesidonaisuudesta monotetisoituneeksi tiedoksi. Nähdäkseni heidän teoriansa tulisi ymmärrettävämmäksi näiden käsitteiden selkeämmällä erottamisella. Tällöin voisimme nähdä, että tietoisuuksien

mieltämät objektivoitumat mahdollistavat subjektien välisen toiminnan siinä mielessä, että ne mahdollistavat subjektien tietoisuuksien välisen jonkinasteisen immanenssin välineellistämällä inhimillistä toimintaa. Objektivoituma viittaisi tällöin mihin tahansa inhimillisen toiminnan tuotteeseen, jonka voidaan nähdä ulkoistavan subjektin tietoisuuden merkityksiä. Tällöin ne nähtäisiin vuorovaikutuksen vähimmäisehtona ja kognitiivisen toiminnan ulkoistamisen mahdollisuutta kuvaavina postulaattina. Puolestaan tiedon muotoutumista intersubjektiivisessa toiminnassa tilannesidonnaisesta toiminnasta itseisarvoiseksi tiedoksi voitaisiin käsite-erottelun vuoksi kutsua laajemmin tiedon monotetisoitumiseksi. Berger ja Luckmann käyttävät käsitettä kerran tekstissään (Berger & Luckmann 1994, 83) ilmaisemaan juuri kuvaamaani vaikutusta kielen synnylle, mutta sen laajempi käyttö ilmiöiden käsitteelliseen erotteluun selkeyttäisi nähdäkseni teorian ymmärtämistä.

Kuten olen aiemmin eritellyt, ei tiedon intersubjektiivinen status palaudu määräävällä voimalla yksittäisen yksilön toimintaan. Tiedon intersubjektiivinen monotetisoituminen ja reifikoituminen eivät välttämättä ole yksittäisen subjektin vaikutuspiirissä olevia asioita. Tämän vuoksi ne tuleekin nähdä nimenomaan tiedon intersubjektiivista ja sosiaalista luonnetta kuvaavina käsitteinä. Väitteeni selkiytyy hahmottamalla jo aiemmin esitetty väite yksittäisen subjektin tietoon suhtautumisen merkityksettömyydestä. Nähdäkseni yksittäisen subjektin ymmärrys monotetisoituneen käsitteen alkuperäisestä kontekstista ei muuta sen käyttötappaa. Jos tämä subjekti on ainoa, jolla on poikkeava käsitys käsitteen merkityksestä, se ei ole jaettu, eikä siten myöskään tietoa. Hän voi toki opettaa "alkuperäisen" merkityksen muille, jolloin käsitteen merkityksen voidaan ehkä nähdä palautuvan, ainakin teoriassa. Tämän käsitteen pitämistä tietona intersubjektiivisessa mielessä on kuitenkin mielekästä vain ennen selitystä ja sen jälkeen. Näin siitä triviaalista syystä, ettei selityksen aikana ole seurueen yhteistä ymmärrystä käsitteen merkityksestä, eikä tämän myötä ole tietoakaan. Tieto luonnehdittiin jo aiemmin Bergerillä ja Luckmannilla *toteutuvaksi* inhimilliseksi toiminnaksi, eli intersubjektiiviseksi toiminnaksi.

3.5 Objektivoitunut tieto subjektiivisena ilmiönä

Nähdäkseni subjektin suhdetta tiedon objektiivisuuteen voidaan luonnehtia kuvaavasti joustava – jähmeä -asteikolla. Sen tarkoitus on tehdä abstrakti kuvaus subjektin asenteesta tiedon objektiivisuutta kohtaan. Mitä objektiivisempänä subjekti jotain tietoa pitää, sen jähmeämpää on siihen liittyvä muutos sen arkielämän tiedon osana. Tällöin subjekti odottaa käsitteen merkityksen olevan pysyvä. Hän odottaa ymmärtävänsä selkeästi käsitteen merkityssisällön ja suhtautuu väärinkäsityksiin puhujan käsitteen väärinkäyttönä. Vastaavasti mitä pragmaattisempaa inhimillinen toiminta on, sen joustavampaa sen käyttäminen ”tietona” subjektilla on. Tällöin subjekti on eräänlaisessa avoimessa sisäistämisen tilassa, jossa tämä joustavasti muokkaa ymmärrystään käsitteen merkityksistä. Tällöin keskustelussa ilmenevät ristiriitaisuudet nähdään väärinkäsityksinä, jotka sovittamalla saadaan tarkennettua yhteisiä merkityksiä ja tarkoituksenmukaistettua toimintaa.

Nähdäkseni merkittävä etu asteikon käytössä on, ettei siinä sitouduta tekemään ehdottomia väitteitä. Laajempi kuvaus osoittaa ajallisen dynaamisuuden joustavuutta. Vaikka kykenemmekin kuvittelemaan varsin helposti monia tilanteita, joissa näin hetkellisesti ilmenee, on nähdäkseni varsin haastavaa keksiä tilannetta, jossa jokin tietäminen näyttäytyisi välttämättä subjektille aina ehdottoman objektiivisena siinä mielessä, ettemme voi kuvitella sen muuttuvan ajan myötä. Näin dialektiikan intersubjektiivinen dynaamisuus tulee huomioitua. Samalla ylläpidän subjektin toimijuutta, sillä kuten viitekehyksessä ja pitkin tekstiä olen painottanut, Bergerin ja Luckmannin tarkoitus on palauttaa inhimillinen toiminta toiminnalliseen yksilöön, ja nähdäkseni luonnehdinta jähmeä – joustava -asteikosta kuvaa tätä varsin hyvin.

Kuten Berger ja Luckmann (1994, 59 – 64) esittävät kuvatessaan instituutioitumisen alkuperää, on toiminnan irrottautuminen pragmaattisesta toiminnasta tiedon rakentumisen vähimmäisehto. He kuvaavat tätä ilmiötä erilaisilla toimintarakenteita kuvaavilla tavoilla, kuten alleviivaamalla sedimentoitumista ja tiedon periytymistä. Tästä tilannesidonnaisuudesta irtautumisen ilmiötä kutsutaan monotetisoitumiseksi. Toiminnan monotetisoituminen on nähdäkseni Bergerin ja Luckmannin teoriassa paljon tärkeämpi käsite kuin he eksplisiittisesti antavat ymmärtää. Käsite nimittäin

ilmenee heidän alkuperäistekstissään vain kerran (1966, 87). Se on peritty Husserlilta, ja sitä käytti laajalti myös Bergeriin ja Luckmanniin paljon vaikuttanut Schütz.

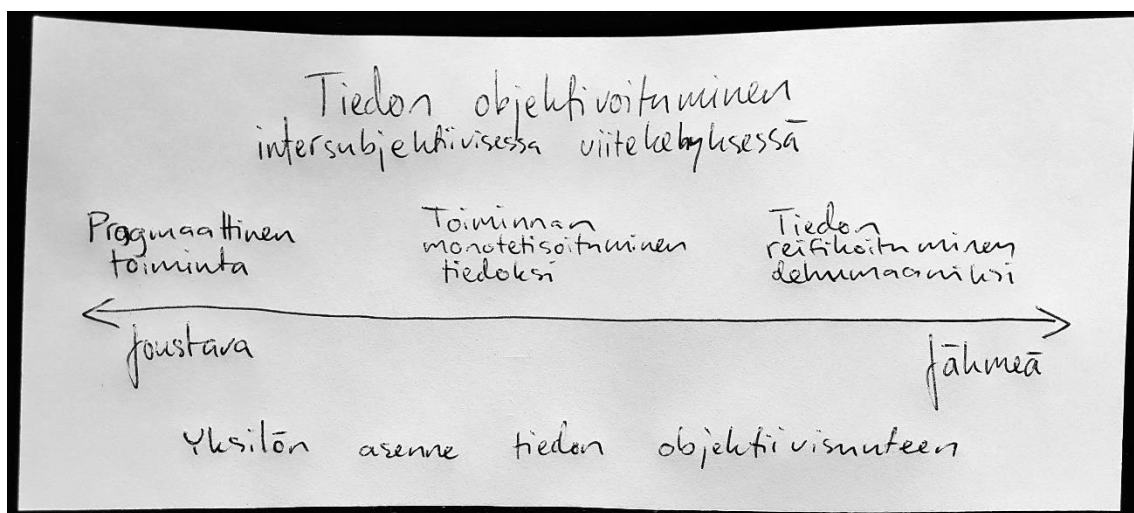
Ilman monotetisoitumista jokainen toimi olisi aina sidottu yksittäiseen toiminnan hetkeen. Toimisimme tällöin aina konemaisen johdonmukaisesti: koska sinä toimit noin, minä toimin näin. Yksilön toimeen palautettuna tämä ilmenisi kyvyttömyytenä irrottaa merkityksiä tilanteen yhteydestä. Monotetisaatio kuvaa näin toimen mahdollisuutta irrottautua alkuperäisestä merkityksestään, jolloin sen voidaan nähdä abstrahoituvan itseisarvoiseksi. Tällöin se saavuttaa mahdollisuuden tulla itsessään tietoisuuden tarkoitukseksi ja kohteeksi. Sen myötä mahdollistuu sen alkuperäisestä sidonnaisuudesta riippumaton muovaaminen, mikä näyttäisi olevan vähimmäisehto prosessille, joka huipentuu käyttökelpoisten objektivaatioiden syntyyn toiminnan jähmeytymisen mielessä. Arkinen esimerkki tästä on uuden käsitteen jähmettyminen osaksi jo objektivoitunutta kielijärjestelmää.

Monotetisaation palauttaminen yksilön asenteeseen voi nähdäkseni saada varsin monipuolisia luonnehdintoja, joskin tutkielmani viitekehyksessä tahtoisin alleviivata sen linjautumista joustavan asenteen selitysvoinan kanssa. Tiedon irrottaminen toiminnan synnyn alkuperäisestä kontekstista mahdollistuu yksilöiden suhtautuessa siihen riittävällä joustavuudella. Logiikkaan verratessamme voisimme puhua yksilön epätäydellisestä suhtautumisesta syiden ja seurausten suhteeseen, jolloin johtopäätös pääsee elämään premisseistään irrallista elämää. Yksittäiselle subjektille toiminnan itseisarvoistaminen tiedon sedimentoitumisen myötä näyttäisi siinä mielin luontevalta toiminnalta, että alkuperäisestä kontekstista ollaan valmiit luopumaan varsin joustavasti, sikäli kun toiminta saa muita merkityksiä.

Toiminnan itseisarvoistuminen näyttäisi mahdollistavan tiedon soveltamistapoja laajalti. Monotetisaation analyysin myötä saamme jo alustavan luonnehdinnan siitä, mitä on mielekästä pitää tietona berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä. Vaikka itse toiminta voi perustua jo sisäistettyyn tietoon, katsotaan nähdäkseni toimintaa tietona vasta sen ollessa itseisarvoista ja sillä ollessa intersubjektiviivista relevanssia (vrt. Berger & Luckmann 1966, 65 – 85). Tässäkään mielessä se ei kuitenkaan saavuta objektiivisuuden merkitystä, vaan se on vasta saavuttanut mahdollisuuden tulla jaetuksi alkuperäisen kontekstin

ulkopuolella ja näin tavoittavan intersubjektiivisesti katsoen laajemman yleisön. Toiminta tietona voidaan nähdä muotoutuvan tämän myötä huomattavan monimuotoisesti eri käyttäjien käyttämänä.

Rinnastaakseni tiedon muotoutumisen instituutioitumisen synnyn viitekehukseen, voisin alustavalla varovaisuudella ehdottaa, että yksilön asenne yksittäistä käsitettä kohtaan tiedon instanssina on jollain lailla yhteydessä sen käyttämisen laajuuteen. On ilmeistä, että intersubjektiivinen merkitys on merkityksellistä vain ollessa intersubjektiivista. Triviaalin virkkeen tarkoitus on alleviivata jo aiemmin esiin tuomaani väitettä, ettei teorian viitekehyksessä käsitteellä voi olla mitään merkitystä, ellei tätä merkitystä ole jaettu. Kaksi toimijaa, jotka käyttävät samaa sanaa tarkoittamaan eri asioita eivät saa kielen välineellistä arvoa käyttöönsä [Käsitteen tahallinen väärinkäyttö tarkoituksenmukaisena vallankäytön välineenä on merkittävä näkökulma, joskin argumenttini kannalta irrelevantti.]. Koska kieli on ensisijaisesti väline, tulee käsitteen käytön laajemman käyttöyleisön saavuttamisen johtaa käsitteen merkityksen vakiintumiseen, eli yksittäisten subjektien jähmeämpään asenteeseen käsitteen merkityksiä kohtaan.

KUVIO 2. INHIMILLISEN TOIMINNAN OBJEKTIVOITUMINEN SUBJEKTIN NÄKÖKULMASTA

Analyysini myötä Bergerin ja Luckmannin teorian ajatukset objektivoitumisesta intersubjektiivisessä viitekehyksessä linjautuvat nähdäkseni yksilön muuttuvaan asenteeseen tietoa kohtaan joustavampana tai jähmeämpänä. Kun objektivoituma käsitetään intersubjektiivisesta relevanssista nauttivaksi inhimilliseksi toiminnaksi, voidaan samalle akselille piirtää niin

Bergerille ja Luckmannille keskeiset tiedon objektivoitumista kuvaavat käsitteet ja ehdotukseni samalla akselilla toteutuvasta subjektin subjektiivisesta asenteesta tietoa kohtaan jähmeytenä ja joustavuutena. Tiedon ollessa vielä jonkintasoisesti pragmaattista, voidaan yksilöiden nähdä suhtautuvan siihen varsin joustavasti. Tällöin yksilö on valmis pyörtämään näkemyksensä tiedon sisällöllisestä merkityksestä ja luo sille vastaavasti itsekin uusia merkityksiä paljon joustavammin. Mitä yhteiskunnallisesti objektiivisemmasta statuksesta tieto nauttii, sen jähmeämpänä ja pysyvämpänä yksilö kohtelee sen tiedollista statusta. Tämän tyyppiset tulkinnat ovat Bergerillä ja Luckmannilla (1994) läsnä erityisesti kuvauksissa instituutioiden synnyn lähtökohdissa. Asenteellinen jähmeytyminen tietoa kohtaan huipentuu Bergerillä ja Luckmannilla (1994) reifikaation käsitteeseen. Sillä he viittaavat tietoon, jonka ihmiset kohtaavat kuin sillä ei olisi inhimillistä taustaa ollenkaan. Tällaiseen asenteeseen sisältyy nähdäkseni väistämättä kokemus, ettei sen relevanttia sisältöä edes voi muuttaa.

Tiedon tullessa laajemmin sisäistetyksi se objektivoituu, jolloin yksilön mahdollisuus suhtautua tietoon joustavasti vähenee huomattavasti, sillä tiedon sisällön intersubjektiivinen relevanssi sitoo sitä jähmeäksi. Tällöin yksilö ei siis enää mielivaltaisesti muuta tiedon merkityksiä, eikä tämä vastaavasti odota myöskään sen muuntumista. Objektivoituneeseen tietoon suhtaudutaan jonkinlaisina itsestä ulkoisina "asioina" (die Sache [vrt. objektivaatio saksaksi: die versachlichung, suomeksi käännettynä: asiaksi tuleminen]), jotka ovat itsensä muotoisia subjektin toiminnasta riippumatta. Objektivoituneen tiedon merkitys yksilölle syntyy kuitenkin sen inhimillisestä relevanssista, jolloin siihen sisältyy aina jonkinlaista potentiaalista joustavuutta. Tällä viitataan siihen, että varsin koviakin totuuksia ollaan valmiit pyörtämään, kunhan sille löytyy sopivia motiiveja.

3.6 Sisäistäminen

Sisäistäminen Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa tarkoittaa objektivoituneen tiedon sisäistämistä osaksi subjektiivista tietoisuutta. Näin se ilmentää ulkoistetun ja objektivoituneen merkityksen mahdollisuutta vaikuttaa subjektin tietoisuuteen. Sisäistäminen on kolmas keskeisistä yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan momenteista. Sisäistäminen avaa näkökulmaa siitä,

missä mielessä ihminen on sosiaalinen tuotos. Sisäistämisen myötä kykenemme ymmärtämään niin toisiamme kuin maailman mielekkäänä kokonaisuutena (Berger & Luckmann 1994, 148).

Sisäistämisen mahdollisuus perustuu Bergerillä ja Luckmannilla *maailma-avoimuuteen*. Sillä he viittaavat ihmiselle lajinomaiseen tapaan suhtautua avoimesti ulkoiseen maailmaan. Maailma-avoimuus on heille antropologinen välttämättömyys, joka selittää ihmisen mahdollisuutta luoda itsen ulkoinen maailma tämän toiminnan ohjaamiseksi. (Berger & Luckmann 1994, 60). He kuitenkin tarkentavat, että yhteiskunnallinen järjestys muuntaa tämän luonnollisen maailma-avoimuuden myöhemmässä elämässä sulkeutuneemmaksi (Berger & Luckmann 1994, 64).

Varsinaisesta sisäistämisestä puhutaan yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan momenttina vasta silloin, kun se viittaa erityisesti jo sosiaalisesti muotoutuneen tiedon ottamiseen osaksi omaa merkitystodellisuutta (Berger ja Luckmann 1994 74). Sisäistäminen viittaa tällöin nimenomaisesti yhteiskunnallisen tietovarannon omaksumiseen, jolloin erotuksena yleisestä havainnoinnista ja reagoinnista, sen merkitys teorian viitekehyksessä perustuu ilmiön intersubjektiiviseen näkökulmaan.

Sisäistämisellä kuvataan intersubjektiivista ilmiötä, jonka tarkoitus on tuoda selitysvoimaa sille, että yhteiskunnallinen järjestys näyttäisi hyvin voimakkaasti ja onnistuneesti periytyvän subjektilta toiselle. Analyttisesti katsoen ainoa mielekäs syy tällöin puhua sisäistämisestä sisältää oletuksen, että se kuvaa yhteiskunnallisen tiedon tavoittamista paremmin kuin sen tavoittamattomuutta. Sisäistämisen mielekkyys ei varsinaisesti kiellä epätarkoituksenmukaista avoimuutta ympäröivälle maailmalle, mutta huomioiden, että maailmamme on lopulta varsin järjestäytynyt, näyttäisi siltä, että lopulta sisäistetty yhteiskunnaallinen järjestys on onnistuneesti periytynyt. Berger ja Luckmann (1994) painottavat, ettei sisäistäminen tarkoita välttämättä tapahtuvaa oikein ymmärtämistä. Se tulee pikemminkin ymmärtää näkökulmana, joka on välttämätön sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiseksi. (Berger ja Luckmann 1994, 148). Subjektin näkökulmaan palautettuna tämä herättää kysymyksen siitä, miksi yksilö osaa sisäistää merkitykset oikein. Tämän osalta Berger ja Luckmann (1994) painottavat dialektiikan kokonaisuuden ottamista huomioon onnistuneen sosialisoinnin hahmottamiseksi. Sisäistäminen on ymmärrettävissä vain

sozialisaation prosessin keskeytymättömässä dialektiikassa. (Berger ja Luckmann 1994, 147).

Ymmärtäessämme sisäistämisen kuvauksena intersubjektiiviselle ilmiölle, voimme siirtää huomion nyt subjektiin. Berger ja Luckmann (1994) painottavat jo maailma-avoimuuden sinänsä antropologisena välttämättömyytenä muuntuvan yhteiskunnallisen järjestyksen myötä sulkeutuneemmaksi (Berger ja Luckmann 1994, 64). Tässä kuvauksessa ihmisyydestä on havaittavissa suora yhteys heidän sosialisaatioteoriaansa. Perusrakenteeltaan heidän sosialisaatioteoriaansa perustuu juuri mainitunlaiseen kuvioon, jossa lapsi sisäistää ensimmäisen version yhteiskunnan rakenteesta elämänsä alkuvaiheessa, jossa tämä toisaalta sisäistää sisäistämiseen työkaluja ja toisaalta sisäistää pohjan, johon tämä rinnastaa jatkossa uuden oppimansa. (Berger & Luckmann 1994).

Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa ihmisen sosialisoituminen alkaa elämän alkuvaiheen primaarisosialisaatiolla. Sen merkitys kiteytyy siihen, että yksilö omaksuu sen myötä perusedellytyksen yhteiskunnalliseen dialektiikkaan. Se rakentuu heillä prosessina, jossa ihminen ottaa ensimmäisenä haltuun merkityksellisen toisensa maailman, kokeakseen sen myöhemmin yhteisenä ja oppiakseen, kuinka kykenee itsekin vaikuttamaan toisen kokemukseen maailman sisällöstä. Tämän myötä kehittyy erityinen kyky abstrahoida merkityksiä merkityksellisistä toisista merkityksiin yleensä, mikä huipentuu yhteiskunnan, identiteetin ja todellisuuden sosiaaliseen kiteytymiseen. Tämä kokonaisuus synnyttää mahdollisuuden symmetrialle itsen ja ulkoisen maailman välille. (1994, 147 – 156).

Yleisen toisen subjektin muodostuminen tietoisuudessa synnyttää Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian kannalta olennaisen kehitysvaiheen, sillä sen voidaan nähdä mahdollistavan subjektiivisen ja objektiivisen tietoisuuden yhteen kietoutumiseen. Tällöin subjektin ulkopuolella oleva yhtyy sisäpuolella olevaan, jolloin tietoisuus itsestä, ulkoisesta ja yhteiskunnasta mahdollistaa dialektiikan. (Berger ja Luckmann 1994, 152) Subjekti kykenee kääntämään merkityksiä toisiinsa, luoden symmetriaa kokemusmaailmansa ja elämissaailmansa välille sisäistäessään objektivoitunutta tietoa sosialisaation myötä.

Näin primaarisosialisaatio tekee pohjan inhimillisen maailman ymmärtämiselle. Tässä vaiheessa tietoa sisäistetään käytännössä

varauksettomasti. Asiat kohdataan välttämättöminä ja sellaisinaan. (Berger ja Luckmann 1994, 166). Berger ja Luckmann (1994) jatkavat teoriaansa esittäen, että myöhemmin sekundaarisosialisaatiossa jo sisäistetyt tiedon varaan sisäistetään laajemmat instituutioperustaiset osamaailmat. Kääntäen subjektin näkökulmaan, tämä merkitsee mm. roolispesifien erityistietojen omaksumista sekä instituutioituneiden käytösmallien ja roolien omaksumista. (1994, 156 – 166).

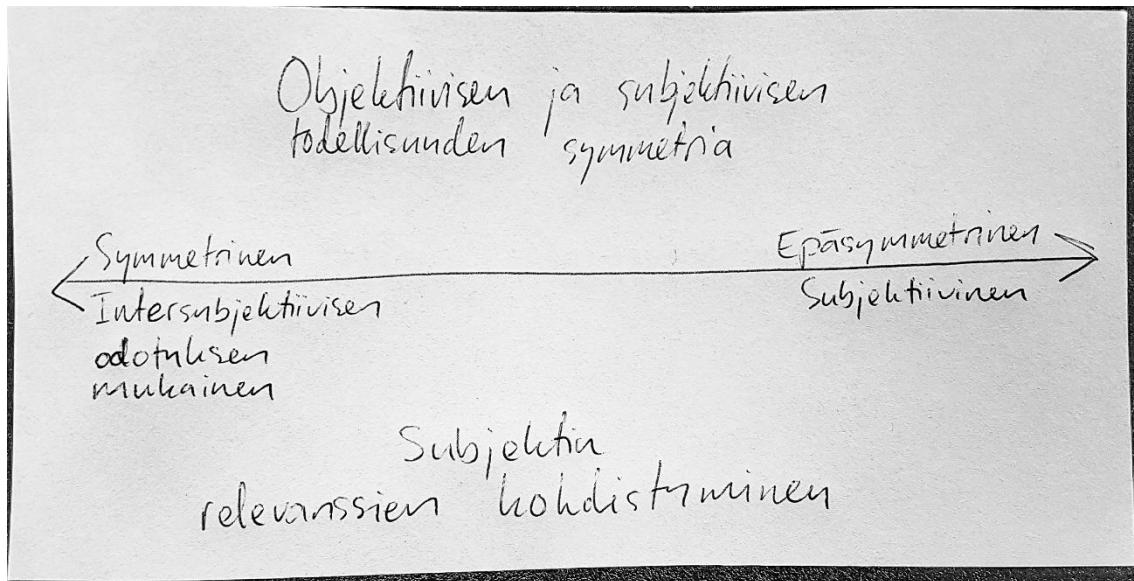
Berger ja Luckmann näkevät maailman sinänsä olevan sosiaalinen vastasen siirtyessä seuraavalle sukupolvelle, tai hieman heidän käsitevalintaansa kiertäen, kun se peritään objektivoituneena tietona seuraavalle osapuolelle. Tällöin se on irtautunut pragmaattisesta syntytilanteestaan olemassa olevaksi maailmaksi, jonka oleminen ei määriy enää yksin pragmaattisessa toiminnassa mukana olleiden jäsenten mukaan, vaan on luonteeltaan sosiaalinen niin, ettei se palaudu yksittäisten subjektien tahtomisten tilaan. Uusi jäsen oppii tiedon sosialisointin myötä objektiivisesti totena ja sisäistää sen osaksi subjektiivista todellisuuttaan (Berger ja Luckmann 1994, 80).

3.7 Relevanssirakenne kohdistamassa intentionaalisuutta

Bergerin ja Luckmannin varsin yksityiskohtainen selvitys subjektin läpikäymistä vaiheista tiedon sisäistämiseksi esittää heidän perusideansa yksilön kehitysvaiheista. Tutkielmani kannalta olennainen asia on kiinnittää huomiota siihen, kuinka he painottavat tiettyjen kehitysvaiheiden läpikäymisen tarpeellisuutta ennen seuraavan oppimista, minkä voi tulkita jonkinlaiseksi tiedon sosiaalipsykologiseksi rakentumiseksi. Tulkittaessa tätä kokonaisuutena, kiinnittyy huomio erityisesti heidän itsensäkin esiintuomaan näkökulmaan (Berger ja Luckmann 1994, 159), jonka mukaan sosialisointin syvetessä primaarisosialisointia edeltävä maailma-avoimuus alkaa sulkeutua yhteiskunnan rakenteellisen relevanssin ohjaamana. Yksilöillä yleensä tämä näkyy objektiivisen ja subjektiivisen todellisuuden symmetriana (Berger & Luckmann 1994, 152), eli subjektiivisena kokemuksena elämämaailman ja kokemusmaailman yhdyntymisestä.

Yksilöitä kuvaava näkemys maailma-avoimuuden sulkeutumisesta sosialisointiprosessin myötä linjautuu nähdäkseni Bergerin ja Luckmannin

teorian viitekehyksessä subjektin identifioitumisen myötä tämän relevanssien kohdistumiseen. Tämän väitteen tarkoitus on ehdottaa vastine subjektin toiminnalle sosialisatiovaiheiden kuvauksesta. Nähdäkseni se soveltuu hyvin ilmiön palauttamiseen yksittäisen subjektiin kokemusmaailmaan. Se ei sinänsä sano mitään uutta, vaan ainoastaan kasaa Bergerin ja Luckmannin (1994) jo esiin tuomia ideoita alleviivatakseni selkeämmin subjektin näkökulman.

KUVIO 3. SOSIALISAATION ONNISTUMISEN VAIKUTUS SUBJEKTIN RELEVANSSIRAKENTEIDEN KOKEMUKSEEN

Maailma-avoimuuden sulkeutumisen taustalla nähdään yhteiskunnan yhä laajemmin vaikuttava rakenne. Kuten selvitys Bergerin ja Luckmannin sosialisatation vaiheiden dialektisyydestä osoittaa, ohjaa yksilön sisäistämisen myötä kasautuva sisäistetty maailma tulevan maailman sisäistämisen tapaa (Berger & Luckmann 1994, 147). Sosiaalisen maailman sisäistyminen käytöstä kohdistavaksi tiedoksi korvaa ihmisen muutoin löyhän vaistonvaraisuuden (Berger & Luckmann 1994, 66). Onnistuneen sosialisatation myötä identifioituminen yhteiskunnallisiin positiioihin ohjaa relevanssien kohdistumista, minkä myötä yksilö kääntää huomionsa kunkin hetkisen roolinsa mukaiseen osaan yhteiskuntaa (Berger & Luckmann 1994, 157).

Subjektin relevanssien kohdistuminen sosialisatiosprosessin myötä palautuu Bergerin ja Luckmannin intentionaalisuuskäsitykseen. He esittävät, että ihmisen tietoisuus on aina intentionaalista, eli se kohdistuu aina *johonkin* (1994, 31). Tämän myötä argumenttini triviaalisuus paljastuu. Subjektin sosialisoituessa

osaksi yhteiskuntaa tulee tämä osaksi yhteiskuntaa ja yhteiskunta osaksi tätä. Subjektin kokemus omasta todellisuudesta saa yhä symmetrisemmän muodon objektiivisen todellisuuden kokemuksen kanssa sosialisointin onnistuessa paremmin, minkä myötä subjekti identifioi itsensä institutionaalisiin rooleihin, mikä puolestaan toisaalta relevanssirakenteellisesti ohjaa intentionaalisuutta, mutta toisaalta tietovarannon näkökulmasta mahdollistaa subjektin tietoisuuden intentionaalisuuden. Yksinkertaisemmin ilmaistuna voisi sanoa, että sitä mukaan, kun opimme jotain, osaamme kohdistaa ajatuksemme tähän, mutta toisaalta, kiinnitettyämme huomion johonkin, emme voi perua tämän pääsyä tietoisuuteemme.

Nähdäkseni ehdottamani linjautuminen huomioi myös mahdollisuuden sisäistämisen jälkeiselle subjektiiviselle muutokselle tiedon suhteen. Se sinänsä huomioi intuitiivisen ajatuksen siitä, että pääasiassa opimme toisiltamme, emmekä keksi ruutia uudestaan joka välissä, mutta toisaalta, ajattelumme voi kehittyä siitä edelleen eriäväksi. Tällä viitataan siihen, kuinka symmetria on eräänlainen varauksettoman sisäistämisen huippuhetki, jota voi edeltää aika ennen sisäistämistä, kun rakenteellisesti samanlaisuutta ei vielä ole muodostunut, ja jota seuraa mahdollisuus rakenteen subjektiiviseen muuttamiseen, kunhan rakenne sinänsä on ensin sisäistetty. Tämän tyyppinen ehdotus on lineaarisuudessaan varsin yksinkertainen, ja vaatisi uskottavuutensa vuoksi lisäpohdintaa. Huomiolla tarkoitukseni on lähinnä entisestään alleviivata linjautumiseen liittyvän väitteeni trivialisuudesta. Se sisältää mahdollisuuden sellaisenaan niin subjektiiviselle toimijuudelle kuin ajalliselle muutokselle.

Sosialisointin myötä syntyneen identifioitumisen kääntöpuolena yksilö kohdistaa huomionsa yhä kapeampaan kaistaleeseen yhteiskunnallisesti tarjolla olevista positioista, mikä voidaan nähdä eräänlaisena maailma-avoimuuden sulkeutumisena. Tämän huomion merkitys valkenee tekemällä vertauksen mahdollisten maailmojen semantiikassa siihen mahdollisuuteen, että subjekti olisi voinut syntyä mihin tahansa perheeseen, jolloin hänen sosialisointiprosessinsa pohjaksi olisi voinut sattua mikä tahansa ympäristö. Ympäristön, ja erityisesti perheen, vaikutus primaarisosialisointiin määrää lopulta varsin paljon sen suhteen, mihin suuntaan subjekti identifioituu ja millaiset relevanssirakenteet tälle kehittyvät. Kuten Berger ja Luckmann huomauttavat ” - yksilö kokee primaarisosialisointiossa väistämättömäksi ja mielekkääksi sen,

mikä onkin sattumanvaraisuuksien kimppu – siis syntymänsä erityisluonteiseen kasvuympäristöön – voidaan (tietenkin jälkiviisaasti) pitää tärkeimpänä yhteiskunnan yksilölle tekemistä silmänkääntötempuista.” (1994, 153).

4 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielman myötä on tullut yhä ymmärrettävämmäksi se, miksi Berger ja Luckmann (1994) ovat päätyneet palauttamaan teoriassaan yhteiskunnallisen todellisuuden nimenomaan yksilöiden toimintaan eikä yksittäiseen subjettiin. Heidän teoriansa olettaa toki näiden yleisten yksilöiden taustan subjekteina, mutta heidän teoriansa (Berger ja Luckmann 1994) varmasti merkittävien argumentti on, että yhteiskunta rakentuu nimenomaan yksilöiden keskinäisessä toiminnassa. Vaikka tämän keskinäisen toiminnan kuvaaminen vaatii joitain abstrakteja ja ehkä ymmärrettävästi analyttiselle otteelle vieraannuttavia käsitteitä ja ideoita teorian perusrakenteen selittämiseen, on se lopulta myös paljon ymmärrettävämpi intersubjektiivisessä viitekehyksessään.

Tutkielmani lähti liikkeelle tutustumisesta subjettiin liittyvään keskusteluun *Todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta*. Tutustumani materiaalin perusteella näyttää siltä, että Bergerin ja Luckmannin teoriaa kritisoidaan näkökulmasta, jossa heitä tulkitaan subjektin roolia ylikorostamalla. Tämän mukaisesti heitä luetaan joko viitaten universaaliin konstruktionismiin, väittäen että kaikki ihmisen kannalta relevantti on ainoastaan sosiaalisesti rakentunut, tai subjektin psykologista kypsymistä korostavasti, väittäen, että maailma jollain muotoa muodostuu subjektin mielessä. Jo alustava perehtyminen heidän teoksestaan (Berger ja Luckmann 1994) osoittaa nämä tavat lukea heitä vääriksi. Paikkani ei ole arvioida, miksi heitä tulkitaan näin väärin, minkä vuoksi yhdyn Sican (2016) huomioon siitä, että oletan tämän kaltaisen kritiikin syntyneen siten, että heitä kritisoidaan tutustumatta teoriaan asiallisesti. Koska kritiikki on kuitenkin verrattain tunnettu, tutustuin myös Bergerin ja Luckmannin myöhempisiin kannanottoihin asian tiimoilta. Molemmat ovat myöhemmissä kannanotoissaan tyrmänneet antinaturalistiset ja psykologismia korostavat väitteet mielettöminä.

Bergerin ja Luckmannin suhde realistiseen ja episteemiseen ontologiaan valkenee kirjan avaamalla, ja se on ollut lähtökohtani koko tutkielmalle. Kuitenkin, tutkielmani tarkoituksen ollessa tutkia subjektin positiointia heidän teoriassaan,

on lukijalle kaiken selkeyttämiseksi alleviivattava, että lähtökohtani tutkiessa sitä, miten sosiaalinen todellisuus palautuu yksittäiseen subjektiin, on varsin erilainen, kuin mistä käsin teoriaa kritisoidaan.

Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriaa ohjaa näkökulma, jonka mukaan sosiaalisen todellisuuden ontologinen status palautuu yksin ihmisten toimintaan. Heidän teoriansa on ammentanut näkökulmansa fenomenologisesta perinteestä, joka painottaa yksilön kokemusmaailman erityisyyttä. Sen vuoksi teoriassa kaikki palautuu lopulta toiminnalliseen subjektiin. Joitain toimintoja on kokonaisuutena helpompi ymmärtää yksilöiden keskinäisenä toimintana, mutta fenomenologisen viitekehyksen vuoksi subjekti nähdään aina tämän toiminnan perustavana rakennepalasena. Vaikka kaikki toiminta palautuu yksittäisinä instansseina jonkun subjektin toimintaan, muuntaa yksilöiden keskinäinen toiminnan intersubjektiivinen luonne sosiaalista tietoa niin, ettei sen olemassaoloa voida täysin ymmärtää ottamatta yksilöiden keskinäistä toimintaa huomioon. Tämän vuoksi yhteiskunnallinen tieto ja rakenne ovat berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä ymmärrettävämpiä, kun niitä tulkitaan subjekteista emergoituvana. Tämä tarkoittaa sen hahmottamista, että vaikka voisimmekin osoittaa ja palauttaa yksittäisen toiminnan tuotteen subjektin toiminnan instanssina takaisin subjektiin, niin tämän toiminnan tuotteeseen sisältyvä merkitys intersubjektiivisena ei selity yksin subjektin toiminnalla.

Tutkiessani sitä, miten subjekti positioituu Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa, eli kääntäen, kuinka heidän teoriansa viitekehyksestä katsottuna maailma palautuu sitä kokevaan subjektiin, olen tutkinut heille keskeisen yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan palauttamista yksilösubjektin näkökulmaan. Dialektiikka heidän teoriassaan koostuu kolmesta momentista, ja kuvatakseni subjektia, olen tutkinut kutakin momenttia erikseen luodakseni näkökulman siitä, mitä kunkin momentin sisältö kertoo subjektista.

4.1 Subjektin näkökulma sisäistämiseen

Tutkielmassani olen pyrkinyt argumentoimaan uskottavasti, että Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriassa yhteiskunnallisen järjestyksen sisäistäminen on linjassa subjektin relevanssien yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisen kohdistumisen kanssa. Tällöin voimme nähdä onnistuneen sosialisatian myötä

syntyneen objektiivisen ja subjektiivisen todellisuuden symmetrian olevan yhteydessä subjektin sisäistämien kohdistuneempien relevanssirakenteiden kanssa, ja puolestaan objektiivisen ja subjektiivisen todellisuuden epäsymmetrisyyden näkyvän subjektin vähemmän kohdistuneiden relevanssien kohdistumisina.

Esitän argumentin jossain määrin ehdollisena, sillä relevanssin kohdistumisen laajuuteen vaikuttaa myös muita tekijöitä, kuten yhteiskunnallisen roolijakautumisen laajuus. Nähdäkseni argumentti kuitenkin pätee vakiodussa yhteiskunnassa. Tämä siis tarkoittaa sitä, että jos mahdollisten maailmojen semantiikassa katsomme, että saman yhteiskunnan sama subjekti sisäistää roolinsa yhteiskunnassa joko symmetrisemmin tai ristiriitaisemmin, niin tämä puolestaan vaikuttaa siihen, kuinka kohdistuneita tämän kiinnostuksen kohteet ovat. Subjekti, jonka rooli on itselle yksiselitteinen totuus, on kiinnostunut roolinsa odotusten mukaisista asioista. Jos subjekti puolestaan kokee roolinsa vääräksi, eivät tämän kiinnostuksetkaan ole välttämättä roolin odotusten mukaiset.

On kuitenkin syytä huomioida, että argumentti esittää staattista näkökulmaa. Sisäistämisen johdannaisvaikutuksia, joihin sosialisointi synnyttämä subjektiivisen ja objektiivisen todellisuuden symmetria lukeutuu, ei voida koskaan täysin ymmärtää ilman muita dialektiikan momentteja. Tällaisenaan argumenttini käsittelee yhteiskuntaa staattisena ja muuttumattomana. Tosiasiassa yhteiskunta kuitenkin muuttuu jatkuvasti ihmisten keskinäisessä toiminnassa. Huomioidessamme yhteiskunnan dialektiikan dynaamisen muutoksen prosessissa, kiinnitämme huomionsi myös subjektin jatkuvaan muutokseen. Subjekti muuttuu sitä mukaa, kun yhteiskunnalliset relevanssirakenteet tätä näin ohjaavat. Tämän myötä niin yhteiskunta kuin subjektikin elävät jatkuvassa muutoksessa, jossa subjektiivinen ja objektiivinen symmetria ei koskaan ole täydellistä tai täysin epätäydellistä.

Argumentin tarkoituksena on esittää Bergerin ja Luckmannin (1994) esittämä kuvaus yksilöiden yleensä sisäistämisestä subjektin näkökulmaan. Sen myötä teorian sovellettavuus ja ymmärrettävyys toivottavasti lukijalle hieman monipuolisemmin aukeavat.

4.2 Subjektin näkökulma objektivointiin

Tutkielmassani olen pyrkinyt argumentoimaan uskottavasti, että Bergerin ja Luckmannin (1994) kuvaus tiedon objektivoitumisesta yksilöiden intersubjektiivisessä viitekehyksessä linjautuu subjektin asenteeseen tiedon objektiivisuudesta. Tällöin näemme toiminnan monotetisoituvan tiedoksi instituutioitumisen intersubjektiivisessä prosessissa, jolloin sen status tietona voi näyttäytyä enemmän tai vähemmän dialektisena yhteiskunnan toimijoihin suhteessa. Subjektin asenteena tämä voidaan kuvata tiedon sisällölliseen merkitykseen kohdistuvana asenteena. Mitä yhteiskunnallisesti objektiivisemmasta statuksesta tieto nauttii, sen jähmeämmin subjekti on valmis muuttamaan asennettaan käsitettä kohtaan.

Argumenttini vaikutus on kuitenkin yksisuuntainen. Se siis esittää, kuinka yksilöiden yleensä intersubjektiivisen toiminnan tulos voidaan nähdä yksittäisen subjektin asenteeseen palautettuna. Tiedon objektivoituminen prosessina itsessään on intersubjektiivinen, eikä voi sen vuoksi palautua yksittäisen subjektin tietoisuuteen kokonaisuudessaan. Subjekti ei siis yleisesti ottaen valitse itse, että toiminnan instanssi objektivoituu, vaikka tämän kaltainen manipulatiivinen ote tiedon statukseen lienee ainakin osin mahdollinen teorian viitekehyksessä.

Argumenttini tarjoaa uuden näkökulman Bergerin ja Luckmannin (1994) teorian tulkintaan. Argumentillani olen pyrkinyt tekemään ymmärrettävämmäksi objektivoitumisen merkitystä yksilön kokemusmaailmassa. Tämän näkökulman myötä heidän teoriansa tulee toivottavasti ymmärrettävämmäksi yksilön toiminnan merkitysten suhteen.

4.3 Subjektin näkökulma ulkoistamiseen

Tutkielmassani olen pyrkinyt argumentoimaan uskottavasti, että yhteiskunnallisen rakenteen ulkoistamisen mahdollisuus yksittäiseen subjektiin palautettuna berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä edellyttää tämän tietoisuuden huomiointia. Berger ja Luckmann esittävät teoriassaan, ettei yhteiskunnallisen rakenteen ontologia palaudu mihinkään muuhun kuin inhimilliseen toimintaan (Berger & Luckmann 1994, 73). Yhteiskunnallinen

järjestys on kuitenkin olemassa intersubjektiivisesti, eikä se voi palautua yksittäisen subjektin tahtomisien tilaan, vaan se tulee sisäistää muiden yksilöiden toimintaa tulkitsemalla. Berger ja Luckmann (1994) myös esittävät, että subjektin tietoisuuden merkitykset voivat ulkoistua ihmisten yhteisen todellisuuden ruumiillistumina, inhimillisinä toimintoina. Tämän myötä ehdotan, että puhuessa yhteiskunnallisen rakenteen palauttamisesta yksittäisen subjektin toimintaan, on täsmällisempää puhua sen palauttamisesta subjektin tietoisuuteen tai sen toiminnan potentiaalisuutta kuvaavaan merkitystodellisuuteen. Vasta tietoisuuden huomiointi sisällyttää yksilön ja yhteiskunnan välisen dialektiikan, joka intersubjektiivisen todellisuuden uusintamisen kannalta on välttämätön.

Samalla olen esittänyt, ettei yhteiskuntaa kokonaisuudessaan voida ymmärtää yksittäisen subjektin näkökulmasta. Olen esittänyt, että tietoisuus sisäistetyn merkitystodellisuuden mielessä on toisaalta intersubjektiivisesti relevantin rakenteen ulkoistamisen mahdollistava tekijä mutta myös sen edellytys. Bergerille ja Luckmannille tietoisuus merkitsee subjektin intentionaalisuutta, eli yksilön mahdollisuutta kohdistaa tietoisuutensa kohteeseen (1994, 31). Näin tämä kyvykkyys mahdollistaa linkin sisäistämisen ja ulkoistamisen välille. Yhteiskunnallisesti merkityksellisiä rakenteita voidaan ulkoistaa niiden ensin tultua sisäistetyiksi, mutta vain sillä edellytyksellä, että ne on sisäistetty. Väitteet tässä vahvuudessa perustuvat yhteiskuntarakenteen analyttiseen merkitykseen: se on intersubjektiivinen ilmiö, jolloin tutkielmani kannalta relevanteissa tapauksissa sitä ei voida ymmärtää dialektiikan prosessin dynaamisuutta huomioimatta.

Argumenttini tarjoaa täsmentävän tavan tulkita Bergerin ja Luckmannin (1994) teoriaa. Olen pyrkinyt tekemään sillä ymmärrettävämmäksi mahdollisuuden palauttaa ulkoistamisen välttämättömiä ehtoja yksittäiseen subjettiin berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä. Tämän näkökulman avulla heidän teoriaansa tulee toivottavasti entistä ymmärrettävämmäksi ja sovellettavammaksi.

4.4 Yhteenveto: subjektin toimijuus ja yhteiskunnan rakenteet

Berger ja Luckmann (1994) tulkitsevat teoriassaan sosiaalista todellisuutta palauttamalla sen yksilöiden toimiin. Tämä sisältää ajatuksen, että yhteiskunta

on olemassa vain sikäli, kun yksilöt sitä ylläpitävät ja vain sen vuoksi, että sitä ylläpidetään. Toisin kuin kritiikissä heidän teoriasta on usein ajateltu, ei heidän teoriansa kuitenkaan anna ymmärtää, että yhteiskunta palautuisi kokonaisuutena yksittäisen subjektin mielentiloihin. Väärinkäsitys on nähdäkseni ymmärrettävissä subjektin kognitiivisten prosessien liiallisena korostamisena. Bergerin ja Luckmannin teoria selkenee, kun sitä lukiessa ymmärretään erottaa yksittäiset subjektit kokevina olioina yksilöistä sinänsä, joiden keskinäinen toiminta tuottaa yhteiskunnan. Bergerin ja Luckmannin teoria on ymmärrettävä yksilöiden intersubjektiivisessä viitekehyksessä, eli yksilöiden keskinäistä toimintaa tulkitsemalla. Näin voidaan alleviivata yksi heidän teoriansa keskeinen argumentti: todellisuus on yksilöiden sosiaalisen tulkinnan kohde (Berger ja Zijderveld 2009, 66). Täsmennettynä tämä viittaa siihen, että yksilöiden intersubjektiivisesti rakentama todellisuus muotoutuu yksilöiden intersubjektiivisen tulkinnan abstraktina kohteena.

Vaikka yhteiskunta palautuu kokonaisuudessaan kaikkien yksilöiden toimintaan, näyttäytyy se subjektille objektiivisena. Kokonaiskuva on mahdotonta tulkita oikein, jos tätä ei ota huomioon. ” - - nämä näkökulmat ymmärretään oikein silloin, kun yhteiskunnan katsotaan muodostuvan ulkoistamisen, objektivaation ja sisäistämisen jatkuvassa prosessissa” (Berger ja Luckmann 1994, 147). Yhteiskunnassa eläminen merkitsee subjektille osallistumista dialektiikkaan sen kanssa. Subjektille yhteiskunnan ottaminen objektiivisena todellisuutena on sen maailman haltuunottoa, jossa muut ihmiset elävät. Subjektin sisäistettyä toisen subjektin maailman, ei tämä pelkästään ymmärrä tämän maailmaa, vaan siitä maailmasta tulee tämän oma. (Berger ja Luckmann 1994, 148).

Subjektin näkökulmasta yhteiskuntaa voidaan katsoa kohteena, jonka kanssa tämä on keskeytymättömässä dialektisessa yhteydessä. Subjekti kokee sen jonakin, mikä toteutuu tämän toiminnassa samalla kun tämä toteuttaa siitä tulkitsemiaan odotuksia. Yhteiskunnan objektivointi tässä laajuudessa saa sen näyttämään subjektin näkökulmasta reifikoituneelta, mikä kuitenkin saattaa jopa olla Bergerin ja Luckmannin ymmärtämisen edellytys (Aittola ja Raiskila 1994, 223). Subjekti ei nimittäin koskaan luo yhteiskuntaa alusta, vaan syntyy osaksi jo muotoutunutta yhteiskuntaa.

Bergerin ja Luckmannin mukaan subjekti omaksuu dialektiikan perusedellytyksen varhaislapsuudessaan (1994). Käytännössä tämä tarkoittaa ympäröivän yhteiskunnan perusrakenteen sekä ulkoistamisen mahdollisuuden ja menetelmän omaksumista varauksettoman sisäistämisen ohella. Näyttäisi siltä, ettei yksilöillä teorian viitekehyksessä ole mahdollisuutta ymmärtää yhteiskuntaa suhtautumatta siihen jossain määrin reifikoituneena, ihmisten relevanssista ja dialektiikasta irtautuneena.

Omaksuttuaan dialektiikan perusrakenteen, voidaan subjektin katsoa kykeneväksi osallistumaan yhteiskunnan dialektiikkaan. Se merkitsee identiteettinsä, yhteiskunnan ja todellisuuden toisiinsa peilaamista jatkuvassa omaksuttujen merkitysrakenteiden ulkoistamisessa ja muiden yksilöiden toiminnan tulkitsemisessa sisäistettäväksi merkitykseksi. Yksilö muoaa sisäistämiään merkityksiä ulkoistamalla ne uusien merkitysten saattamana.

Yhteiskunnallinen tietovaranto berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä näyttäytyy tulkintojeni valossa subjektille eräänlaisena asenteena muiden toimintaa kohtaan. Se, mitä voidaan järkevässä mielessä pitää pysyvänä tai objektiivisesti olevana yhteiskuntana, näyttäytyy subjektin asenteellisena jähmeytenä tätä tietämystä kohtaan tämän tulkitessa odottamiaan merkityksiä toisten subjektien toiminnasta.

Kuvauksenmukainen toiminta pyrkii tekemään ymmärrettäväksi sen, kuinka yhteiskunta, kuten sen intuitiivisesti tunnemme objektiivisesti olevana ja ajassa johdonmukaisesti muuttuvana, voi palautua yksittäisen subjektin toimintaan ja tietoisuuteen. Kuvauksenmukaisen toiminnan myötä yksittäisen subjektin toiminnan voidaan nähdä sedimentoivan toiminnallaan yhteiskunnallista tietovarantoa. Yksilöt sinänsä voidaan tulkita abstrakteiksi toimijoiksi yleensä, jotka ottavat maailman haltuun ja jatkavat sen rakentamista omaksumansa pohjalta. Bergerin ja Luckmannin teoria ei nähdäkseni sen enempää vie subjektien toimijuutta kuin myöskään mahdollista sitä, vaan teoria auttaa meitä hahmottamaan sen viitekehysten, jonka varassa subjektien toimijuudesta puhuminen on mielekäs puheenaihe.

4.5 Tutkielman luotettavuus

Nähdäkseni olen rajannut tutkielmani tutkimuskysymykseen nähden tarkoituksenmukaisesti. Subjektiin liittyvä analyysi rajautuu luonnollisesti kohdeteoriani (Berger ja Luckmann 1994) perusrakenteen osana tämän kyseenomaisen aiheen, yksilön ja yhteiskunnan dialektiikan, ympärille. Tämän myötä uskon huomioineeni kaikki keskeisimmät yksilöyteen liittyvät tekijät kohdeteoriassani (Berger ja Luckmann 1994).

Rakenteeltaan teoria etenee premisseistä johtopäätöstä kohti, minkä vuoksi johtopäätösteni pätevyyttä voidaan helposti arvioida ulkoa päin. Fenomenologisen perinteen mukaisesti olen pyrkinyt kuvaamaan tutkimiani ilmiöitä riittävällä laajuudella, jotta lukija kykenee muodostamaan oman näkemyksensä saman ymmärryksen pohjalta kilpailemaan johtopäätösteni kanssa. Näin varmistan tieteen teon keskeisen hyveen, falsifioinnin, mahdollisuuden tutkielmani osalta.

Tutkielman teossa olen pyrkinyt huolellisuuteen. Olen pyrkinyt erittelemään riittävällä tarkkuudella johtopäätöksiini johtaneet perusteet lukijalle uskottavaksi. Tutkielman laajuus huomioiden asetun johtopäätösteni taakse.

4.6 Jatkotutkimusaiheet

Olen tutkielmassani varovaisesti sivunnut teemaa, jonka mukaan näyttäisi siltä, että berger ja luckmannlaisessa viitekehyksessä yksilöiden pitää ottaa osa yhteiskunnasta täysin reifikoituneena voidakseen ylipäättään ymmärtää sitä. Tämän lisäksi olen tuonut esiin näkökulmaa, jonka mukaan yhteiskunnan merkitys valkenee subjektille vasta sitten, kun tämä on sisäistänyt sen osaksi omaa todellisuuttaan. Kasvatustieteen tekijänä huomioni kiinnittyy tällöin yhteiskunnallisten rakenteiden kahlitsevuuteen. Tutkielmastani voi vetää varovaisen hypoteesin, jonka mukaan oppiakseni minun täytyy sisäistää jotain, mikä potentiaalisesti ohjaa ymmärrystäni huomaamattomalla voimallaan. Koska vaihtoehtona yhteiskunnallisesti epäsuotuisan rakenteen opettamatta jättäminen on kaikessa orwellmaisuuudessaan absurdi ajatus, siirtyy huomioni rakenteellisen emansipaation opettamisen mahdollisuuteen yhteiskuntarakenteen dekonstruktion opettamisena.

Tutkielman myötä ennakoin, että subjektille ensimmäinen opittu rakenne kunkin teeman kohdalla saa jollain lailla perustavan merkittävän roolin, johon myöhempää aiheeseen liittyvää tietoa rinnastetaan. Nähdäkseni olisi mielenkiintoista tutkia jatkossa rakenteiden tunnistamisen ja muuntamisen pedagogisia mahdollisuuksia. Rinnastaen nämä tämän tutkielman johtopäätöksiin, olisi merkityksellistä sisällyttää näkökulma kokemus- ja elämismaailman *pre-* ja *postsymmetriasta*, viitaten subjektin mahdollisuuteen olla rakenteesta erillinen ja silti toiminnallisesti ”kypsä”. Ideoiden sinänsä ja näiden rakenteellisten merkitysten erottamisen myötä huomio kiinnittyisi mahdollisuuteen kehittää tietoisuutta suuntautumaan itsekriittisesti jo rakennetun subjektiivisen merkitystodellisuuden varmuuteen ja perustavuuteen. Tällaisen tutkimuksen romanttinen tavoite olisi kehittää yleistä oppimistaitoa, mahdollistaen joustavan suhtautumisen olemiseen yleensä vapauttaen meidät ”historian perinteen ajoittain hyvin voimakasta vaikutusta todellisuutemme tulkintaan (Luckmann 2014)”.

LÄHTEET

- Aittola, T. 2012. Peter Berger ja Thomas Luckmann – Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen, legitimaatio ja sosialisatio. Teoksessa: Aittola, T. (toim.) 2012. Kasvatussosiologian suunnannäyttäjä. Helsinki: Gaudeamus
- Aittola, T. & Raiskila, V. 1994. Jälkisanat teoksessa: Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus
- Berger, P. L. 2016. 50th Anniversary of The Social Construction of Reality. Jochen Dreherin videohaastattelu 18.10.2016. <https://www.youtube.com/watch?v=Da1qN5QOSPM>. (Katsottu 29.03.2021.)
- Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Suom. V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus
- Berger, P. L. & Zijderveld, A. 2009. In Praise of Doubt: How to Have Conviction Without Becoming a Fanatic. New York: HarperOne
- Hacking, I. 2009. Mitä sosiaalinen konstruktionismi on?. Suom. I. Koskinen. Tampere: Vastapaino
- Hirsijärvi, S., Remes, P. & Sajavaara P. 2013. Tutki ja Kirjoita. Helsinki: Tammi
- Husserl, E. 2012. Eurooppalaisten tieteiden kriisi ja transsendentaalinen fenomenologia. Suom. M. Lehtinen. Helsinki: Gaudeamus
- Laine, T. 2015. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Valli, R. & Aaltola, J. (toim.). 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus
- Luckmann, T. 2014. 50th Anniversary of The Social Construction of Reality. Jochen Dreherin videohaastattelu 20.09.2014. <https://www.youtube.com/watch?v=ObEsOZxslfE>. (Katsottu 29.03.2021.)
- Mallon, R. 2019. Naturalistic Approaches to Social Construction. The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2019 Edition). Toim. E N. Zalta.

<https://plato.stanford.edu/archives/spr2019/entries/social-construction-naturalistic/> (viitattu 18.05.2021)

Pfadenhauer, M. 2013. *The New Sociology of Knowledge: The Life and Work of Peter L. Berger*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers

Raiskila, v. 1994. Kääntäjän huomautus. Teoksessa: Berger, P. L. & Luckmann, T. 1994. *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Suom. V. Raiskila. Helsinki: Gaudeamus

Searle, J. R. 1995. *The Construction of Social Reality*. New York: The Free Press

Sica, A. 2016. *Social Construction as Fantasy: Reconsidering Peter Berger and Thomas Luckmann's *The Social Construction of Reality* after 50 Years*. Cultural